

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра обліку та оподаткування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему: Теоретичні і практичні аспекти обліку та аналізу дебіторської
заборгованості на ТОВ «Поліпроект»

Виконав студент 2 курсу, групи 8.0719
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми «Облік і аудит»
спеціалізації облік і аудит у підприємстві
О.О. Жилияєв

Керівник _____ к.е.н., доцент Саєнко О.Р.

Рецензент _____ к.е.н., доцент Сьомченко В.В.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітня програма «Облік і аудит»
Спеціалізація «Облік і аудит у підприємстві»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедри _____ Н.М. Проскуріна
«___» _____ 2020 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНОВІ

Жиляєву Олександрю Олексійовичу

1. Тема роботи: Теоретичні і практичні аспекти обліку та аналізу дебіторської заборгованості на ТОВ «Поліпроект»
керівник роботи Саєнко Олена Романівна., к.е.н., доцент,
затверджені наказом ЗНУ від 18.06.2020 р., № 811-с.
2. Строк подання студентом роботи: 02 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані до роботи: спеціальна література, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, дані обліку та фінансової звітності підприємства.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити теоретичні основи обліку та аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством; вивчити організацію обліку розрахунків з дебіторами на ТОВ «Поліпроект» та сформулювати пропозиції щодо його вдосконалення; дослідити аналіз стану дебіторської заборгованості підприємства ТОВ «Поліпроект» та розробити напрями оптимізації управління розрахунків з дебіторами.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
16 рис., 10 табл. і 4 формули.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	к.е.н., доцент Саєнко О.Р.	19.08.2020	19.08.2020
2	к.е.н., доцент Саєнко О.Р.	16.09.2020	16.09.2020
3	к.е.н., доцент Саєнко О.Р.	07.10.2020	07.10.2020

7. Дата видачі завдання: 08 липня 2020 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної Роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану роботи, підбір літератури	липень 2020	Виконано
2.	Написання вступу	липень 2020	Виконано
3.	Виконання першого розділу	серпень 2020	Виконано
4.	Виконання другого розділу	вересень 2020	Виконано
5.	Виконання третього розділу	жовтень 2020	Виконано
6.	Написання висновків	листопад 2020	Виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	листопад 2020	Виконано
8.	Подання роботи на кафедру	грудень 2020	Виконано

Студент _____ О.О. Жиляєв
(підпис)

Керівник роботи _____ О.Р. Саєнко
(підпис)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ В.В. Сьомченко

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 108 с., 3 розділи, 16 табл., 10 рис., 2 додатки, 76 джерел.

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, ОБЛІК, АНАЛІЗ, ДЕБІТОРИ, РЕЗЕРВ СУМНІВНИХ БОРГІВ, УПРАВЛІННЯ, РОЗРАХУНКИ З ПОКУПЦЯМИ

Об'єктом дослідження є процес організації обліку та аналізу дебіторської заборгованості.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів організації обліку і аналізу дебіторської заборгованості.

Метою даної роботи є дослідження обліку та аналізу дебіторської заборгованості та формування організаційно-методичних положень та практичних рекомендацій щодо їх оптимізації.

Теоретико-методичну базу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи. Для вирішення поставлених завдань використовувалися методи: аналізу та синтезу (для дослідження економічної сутності дебіторської заборгованості підприємства); системного підходу (для вирішення методологічних засад формування моделі управління дебіторською заборгованістю); причинно-наслідкового зв'язку (при класифікації видів дебіторської заборгованості); трендового фінансового аналізу та фінансових коефіцієнтів (для виявлення основних тенденцій формування та погашення дебіторської заборгованості); групування, порівняння, аналізу та синтезу для визначення практично значимих методів управління дебіторською заборгованістю; абстрактно-логічні методи дослідження (для здійснення теоретичних узагальнень та формулювання висновків).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

– аналітичний облік розрахунків з покупцями на підставі застосування субрахунків за напрямками реалізації товарів та видами виконаних робіт і наданих послуг, що сприятиме збільшенню можливостей використання облікових даних з метою здійснення контролю та управління дебіторською заборгованістю;

– заходи управління розрахунків з дебіторами для оптимізації величини дебіторської заборгованості, що дозволить впливати на розмір та стан об'єкта дослідження з метою зменшення збитків від списання безнадійної дебіторської заборгованості.

Набули подальшого розвитку:

– сутність поняття «дебіторська заборгованість» як суми заборгованості юридичних і фізичних осіб підприємству на певну дату, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та яку кредитор має право вимагати відшкодувати, що надасть змогу розкрити сутність поняття на підставі поглибленого визначення особливостей і характерних ознак цього виду активів та підвищить реальну оцінку зазначених об'єктів обліку;

– класифікація дебіторської заборгованості на підставі визначення додаткової ознаки в залежності від результатів впливу обсягу дебіторської заборгованості на безпечність фінансового стану підприємства з розподілом на такі складові: заборгованість незначної величини, заборгованість допустимого обсягу; заборгованість критичного обсягу.

SUMMARY

The qualification work contains 108 p., 3 sections, 16 tab., 10 fig., 4 annex, 76 references.

ACCOUNT RECEIVABLE, ACCOUNT, ANALYSIS, RESERVE OF DOUBTFUL DEBTS, MANAGEMENT, CALCULATIONS, IS WITH CUSTOMERS

A research object is a process of organization of account and analysis of account receivable.

The article of research is totality of theoretical, methodical and practical aspects of organization of account and analysis of account receivable.

The aim of this work is research of account and analysis of account receivable and forming of organizationally-methodical positions and practical recommendations in relation to their optimization.

The теоретико-методичну base of research was folded by scientific and special methods. For the decision of the put tasks methods were used: to the analysis and synthesis (for research of economic essence of account receivable of enterprise); approach of (for the decision of methodological principles of forming of case an account receivable frame) the systems; причинно-наслідкового connection (during classification of types of account receivable); financial analysis of trend and financial coefficients (for the exposure of basic tendencies of forming and debtor debt liquidation); grouping, comparison, analysis and synthesis for determination practically of meaningful methods of management an account receivable; abstractly-logical methods of research (for realization of theoretical generalizations and formulation of conclusions).

The scientific novelty of the got results consists in the following:
it is improved:

– is the analytical accounting of calculations with customers on the basis of application of sub-accounts after directions of realization of commodities and types of the executed works and rendered services, that will assist the increase of possibilities of the use of registration data with the aim of realization of control and management an account receivable;

– measures to manage settlements with debtors to optimize the value of receivables, which will allow to influence the size and condition of the research object in order to reduce losses from writing-off bad debts.

Purchased further development:

– essence of concept «account receivable» as sum of debt of legal and natural persons to the enterprise upon the certain date, that arises up as a result of economic operations that took place as a result of past events and that a creditor has a right to require to recover, that will give possibility to expose essence of concept on the basis of deep determination of features and characteristic signs of this type of assets and will promote the real estimation of the marked object account;

– it is classification of account receivable on the basis of determination of additional sign depending on the results of influence of volume of account receivable on the unconcern of the financial state of enterprise with distribution on such constituents: debt of insignificant size, debt of possible volume; debt of critical volume.

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ

ДЗ – дебіторська заборгованість

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

П(С)БО – Положення (стандарт) бухгалтерського обліку

МСФЗ – Міжнародні стандарти фінансової звітності

ПДВ – податок на додану вартість

ПП – приватне підприємство

ПКУ – Податковий кодекс України

м. – місто

рах. – рахунок

ф. – форма

грн. – гривень

р. – рік

% – відсотки

Δ – зміна у динаміці

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

РЕФЕРАТ

SUMMARY

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ

ВСТУП..... 11

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ
ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВОМ

1.1 Сутнісна характеристика дебіторської заборгованості
підприємства 15

1.2 Порядок визнання та оцінка дебіторської заборгованості 23

1.3 Теоретико-методичні засади управління дебіторською
заборгованістю..... 28

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ
НА ТОВ «ПОЛІПРОЕКТ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства..... 39

2.2 Аналітичний і синтетичний облік розрахунків з покупцями та
іншими дебіторами 53

2.3 Організаційний аспект обліку резерву сумнівних боргів 74

РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ СТАНУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ТОВ
«ПОЛІПРОЕКТ»

3.1 Аналіз складу та динаміки дебіторської заборгованості 80

3.2 Оцінка ефективності управління дебіторською заборгованістю 85

3.3 Напрями оптимізації управління розрахунків з дебіторами..... 90

ВИСНОВКИ..... 95

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ..... 98

ДОДАТОК А Баланс (Звіт про фінансовий стан) підприємства за

2019 рік.....	105
ДОДАТОК Б Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) підприємства за 2019 рік	107

ВСТУП

Організація обліку та аналізу дебіторської заборгованості має стратегічне значення для підприємств будь-якої галузі та форми власності. Результати цього процесу безпосередньо впливають на фінансову стійкість, базу оподаткування підприємства, виконання плану доходів та витрат і, як наслідок, на досягнення стратегічних цілей його розвитку в умовах ринку та забезпечення конкурентоспроможності, прибутковості господарської діяльності.

Не зважаючи на значний вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємств, більшість з них виявляються неспроможними ефективно управляти дебіторською заборгованістю, яка займає вагому частку в оборотних активах, що в свою чергу спричиняє кризу неплатежів. Саме тому особливої актуальності набуває тема дипломної роботи, оскільки сьогодні великого значення набувають питання розробки шляхів ефективного управління дебіторською заборгованістю, де важливе місце посідає система обліку та аналізу на підприємстві.

Дослідженням цієї проблеми займалася низка вітчизняних учених - Бутинець Ф.Ф., Білик М.Д., Голов С.Ф., Сопко В.В., Нашкерська Г. С. Кузнецова, Н. Новікова, М. Уткіна, А. Поддєрьогін і зарубіжних авторів – Є. Брікхем, Бланк І.А., Дж. Ван Хорн, та ін. У працях цих вчених розкриваються проблеми оцінки та формування дебіторської заборгованості.

Основна увага у наукових розробках приділялася аналізу, удосконаленню методики оцінки, управління та оперативного контролю дебіторської заборгованості підприємства, підприємства. Але деякі теоретичні та методичні положення щодо встановлення сутності дебіторської заборгованості підприємств та управління нею залишаються остаточно невирішеними і потребують проведення подальших досліджень.

Метою даної роботи є дослідження обліку та аналізу дебіторської

заборгованості та формування організаційно-методичних положень та практичних рекомендацій щодо їх оптимізації.

Відповідно до цільової спрямованості роботи поставлено такі завдання:

- дослідити та розвинути понятійний апарат сутності дебіторської заборгованості;
- поглибити класифікаційні ознаки дебіторської заборгованості;
- дослідити організацію обліку дебіторської заборгованості на підприємстві;
- удосконалити аналітичний облік розрахунків з покупцями;
- провести аналіз стану дебіторської заборгованості;
- визначити заходи щодо управління розрахунків з дебіторами.

Об'єктом дослідження є процес організації обліку та аналізу дебіторської заборгованості.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів організації обліку та аналізу дебіторської заборгованості.

Теоретико-методичну базу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи. Для вирішення поставлених завдань використовувалися методи: аналізу та синтезу (для дослідження економічної сутності дебіторської заборгованості підприємства); системного підходу (для вирішення методологічних засад формування моделі управління дебіторською заборгованістю); причинно-наслідкового зв'язку (при класифікації видів дебіторської заборгованості); трендового фінансового аналізу та фінансових коефіцієнтів (для виявлення основних тенденцій формування та погашення дебіторської заборгованості); групування, порівняння, аналізу та синтезу для визначення практично значимих методів управління дебіторською заборгованістю; абстрактно-логічні методи дослідження (для здійснення теоретичних узагальнень та формулювання висновків).

Інформаційною базою дослідження обрано товариство з обмеженою відповідальністю «Поліпроект».

При виконанні роботи використані матеріали, що містяться в працях вчених у галузі теорії і практики бухгалтерського обліку, контролю та аналізу, галузеві інструкції та нормативні документи, первинна документація та податкова звітність підприємства, статистичні дані, інформація наукових та науково-практичних конференцій з проблем бухгалтерського обліку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:
удосконалено:

- аналітичний облік розрахунків з покупцями на підставі застосування субрахунків за напрямками реалізації товарів та видами виконаних робіт і наданих послуг, що сприятиме збільшенню можливостей використання облікових даних з метою здійснення контролю та управління дебіторською заборгованістю;

- заходи управління розрахунків з дебіторами для оптимізації величини дебіторської заборгованості, що дозволить впливати на розмір та стан об'єкта дослідження з метою зменшення збитків від списання безнадійної дебіторської заборгованості.

Набули подальшого розвитку:

- сутність поняття «дебіторська заборгованість» як суму заборгованості юридичних і фізичних осіб підприємству на певну дату, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та яку кредитор має право вимагати відшкодувати, що надасть змогу розкрити сутність поняття на підставі поглибленого визначення особливостей і характерних ознак цього виду активів та підвищить реальну оцінку зазначених об'єктів обліку;

- класифікація дебіторської заборгованості на підставі визначення додаткової ознаки в залежності від результатів впливу обсягу дебіторської заборгованості на безпечність фінансового стану підприємства з розподілом на такі складові: заборгованість незначної величини, заборгованість допустимого обсягу; заборгованість критичного обсягу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці

рекомендації автора щодо запропонованих удосконалень обліку та аналізу розрахунків з дебіторами на ТОВ «Поліпроект».

Розробки, рекомендації і висновки виконаної роботи доповідались, обговорювались й одержали позитивну оцінку на XV Міжнародній науково-практичній конференція «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Запоріжжя, 15 жовтня 2020р.), міжнародній студентській науковій конференції «Наука, технології, інновації: тенденції розвитку в Україні та світі» (м. Харків, 17 квітня, 2020 р.).

Крім того питання організації обліку та аналізу дебіторської заборгованості було розглянуто в статтях: «Організаційно-методичні засади обліку розрахунків з контрагентами» в збірнику «Нова економіка», «Формування фінансового механізму політики управління дебіторською заборгованістю в умовах ринкової економіки» в збірнику статей молодих вчених «Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком підприємства».

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань і додатків. Основний зміст викладено на 104 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

1.1 Сутнісна характеристика дебіторської заборгованості підприємства

В сучасних умовах господарювання при відвантаженні готової продукції або наданні послуг, підприємства можуть надавати покупцям комерційні кредити на підставі відтермінування платежів. Використовуючи такий спосіб розрахунків підприємства намагаються збільшити обсяги реалізації, але таким чином зростають обсяги дебіторської заборгованості, що спричиняє вилучення з обороту частину оборотного капіталу, що, відповідно, знижує рівень платоспроможності підприємства.

Разом із зростанням розміру дебіторської заборгованості виникає потреба в її управлінні, де важливими складовими є організація обліку та аналізу на підприємстві. З метою ефективно організації та проведення обліково-аналітичних процедур необхідно вирішувати наступні завдання: дослідження економічної сутності дебіторської заборгованості та її виникнення у сучасних умовах господарювання; її класифікацію на основі різних ознак; удосконалення методики обліку заборгованості; удосконалення обліку простроченої й безнадійної заборгованості; здійснення аналізу дебіторської заборгованості. На першому етапі необхідно з'ясувати сутність дебіторської заборгованості.

Розглядаючи економічну сутність поняття «дебіторська заборгованість», необхідно орієнтуватися на положення національних (стандартів) бухгалтерського обліку.

Основним нормативно-правовим документом, який регламентує відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку є

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість» [51]. Поняття дебіторської заборгованості також розкривається у П(С)БО № 13 «Фінансові інструменти» [54]. Однак, сутність дебіторської заборгованості тлумачиться у цих стандартах неоднозначно.

Тлумачення сутності дебіторської заборгованості вітчизняними вченими майже співпадають з визначенням Положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість». Наприклад, проф. Ф. Ф. Бутинець трактує поняття дебіторської заборгованості як «суму заборгованостей підприємств на певну дату» [13, с. 338]. Серед зарубіжних авторів дебіторська заборгованість трактується як заборгованість, що «виникає в процесі реалізації товарів, робіт, послуг». Є. Бріхгем визначає дебіторську заборгованість як «суми, очікувані до надходження від клієнтів за вже продані товари» [10, с. 211]. Проведені дослідження показують, що у чинних національних стандартах бухгалтерського обліку існують суперечності щодо визнання, визнання та оцінки дебіторської заборгованості. У зв'язку з чим, існує потреба в дослідженні сутності дебіторської заборгованості та її класифікації. Основні визначення поняття «дебіторська заборгованість» на основі даних наведені у таблиці 1.1.

У П(С)БО №10 «Дебіторська заборгованість» дебіторська заборгованість визначається «як сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату» [51]. Дебіторами можуть бути як юридичні так і фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, або суми їх еквівалентів чи інших активів. Під таке трактування підпадає як заборгованість дебіторів, що утримується підприємством до дати її погашення, так і заборгованість дебіторів, що є простроченою.

Заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу, виникає у підприємства з метою отримання прибутку у вигляді відсотків, дивідендів, тощо, або ж від короткотермінових змін суми такої дебіторської заборгованості. Така заборгованість, у відповідності до п.4 П(С)БО №13

«Фінансові активи», є «фінансовим активом призначеним для перепродажу і повинна відображатися та оцінюватися в обліку відповідно до цього стандарту» [54].

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «дебіторська заборгованість»

Автор	Визначення
1	2
Західна наукова школа	
Велш А., Шорт Д. [14]	«Дебіторська заборгованість – це суми, які компанії-споживачі винні нашій компанії»
Джеймс К. Ван Хорн, Джон М. Вахович [76]	«Дебіторська заборгованість – це грошові суми, які винні фірмі клієнти, що придбали в неї які-небудь продукти або послуги. Дебіторська заборгованість являє собою частину оборотних активів, яку називають ще розрахунками дебіторів (або розрахунками до отримання)»
Вітчизняна наукова школа	
Бланк І.О., Ситник Г.В. [7]	«Поточна дебіторська заборгованість характеризує суму заборгованість користь підприємства, що представлена фінансовими зобов'язаннями юридичних і фізичних осіб за розрахунками за товари, роботи, послуги, видані аванси тощо»
Белозерцев В.С. [3]	«Дебіторська заборгованість – грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент часу відображений у балансі підприємства як актив»
Дубровська Є., Смачило В. [59]	«Дебіторську заборгованість можна визначити як оборотний актив підприємства, який виникає в його збутовій діяльності і характеризується взаємовідносинами контрагентами по сплаті вартості отриманого товару(робіт, послуг)»
Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [23]	«Дебіторська заборгованість – сума заборгованості підприємству від юридичних або фізичних осіб на певну дату, що виникає внаслідок господарських стосунків між ними»
Калабухова С.В. [26]	«Дебіторська заборгованість – важливий компонент оборотного капіталу, економічна суть якого полягає в особливостях діючих форм розрахунків між підприємствами і характеризується періодом часу, який проходить від моменту відвантаження продукції, виконання робіт і надання послуг до моменту повної їх оплати»
Лігоненко Л.О., Новікова Л.М. [33]	«Дебіторська заборгованість – це включені у склад майна підприємства майнові вимоги до інших осіб, що є боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин»
Момот Т.В. [41]	«Дебіторська заборгованість – це безвідсоткова позика контрагентам»
Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. [43]	«Дебіторська заборгованість – сума боргів підприємству, організації, фізичній особі від інших суб'єктів господарських відносин внаслідок несвоєчасних розрахунків за товари, послуги, виконані роботи»

Продовження таблиці 1.1

1	2
Новікова Н.М. [47]	«Поточна дебіторська заборгованість підприємства за товари (роботи, послуги) представляє собою суму грошової та майнової заборгованості на користь підприємства на певну дату за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям, а також авансування постачальників (попередня оплата), щодо яких у торговельного підприємства з'являється майнове право вимоги оплати боргу»

Визначення наведене в П(С)БО №10 «Дебіторська заборгованість» є більш повним, оскільки охоплює усю заборгованість підприємства, у тому числі і ту, яка є фінансовими інвестиціями, тобто активами, що утримуються підприємством з метою отримання прибутку.

У п.4 П(С)БО №13 «Фінансові активи» надається визначення дебіторській заборгованості, що непризначена для продажу, - «дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу» [54]. Отже, дане тлумачення більш точно розкриває сутність поняття «дебіторська заборгованість».

Варто зауважити, що не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості. Облік дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до МСФЗ №7 «Фінансові інструменти: розкриття», МСБО №32 «Фінансові інструменти: подання» та МСБО №39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до «фінансових активів» [40, С. 695-703]. При цьому у названих міжнародних стандартах не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості. П.9 МСБО №39 зазначає: «позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку». Таке тлумачення поняття дебіторської заборгованості є комплексним порівняно з тлумаченнями наведеними у національних стандартах.

Уточнення вимагає визначення «поточної дебіторської заборгованості»,

оскільки згідно з П(С)БО 10, вона «за продукцію, товари, послуги визначається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів і послуг та оцінюється за первісною вартістю» [42]. Але, утворення поточної дебіторської заборгованості не завжди слід ототожнювати з доходом. Дохід, як зазначають Е.Є. Хендріксен і М.Ф. Ван Бреда, «вимірюється сумою очікуваних грошових надходжень» [69, с. 115]. І тому, якщо не очікується погашення дебіторської заборгованості у звітному періоді, то наступні надходження коштів або певних матеріальних цінностей не можна вважати доходом. Наприклад, перерахування авансів за ще не відвантажену продукцію призводить до виникнення дебіторської заборгованості. Але дохід тут відсутній. Це повинне бути враховано при подальшому вдосконаленні нормативної бази.

На основі дослідження й узагальнення змісту основних нормативних документів та спеціальної літератури за темою роботи уточнено сутність поняття дебіторської заборгованості «як суму заборгованості юридичних і фізичних осіб підприємству на певну дату, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та яку кредитор має право вимагати відшкодувати».

Для організації обліку та аналізу розрахунків з дебіторами важливе місце посідає класифікація дебіторської заборгованості. Від правильної класифікації дебіторської заборгованості, тобто від правильно обраних її класифікаційних ознак залежатиме як порядок її обліку взагалі так і окремого її складника, та ефективність управління нею.

Проведені дослідження показали, що серед науковців відсутня єдність поглядів щодо «класифікації дебіторської заборгованості». Існуючі класифікації заборгованості є неповними і охоплюють лише вибірккові ознаки.

У вітчизняній економічній науці застосовували класифікацію дебіторської заборгованості, що залежала від сфери його функціонування. Проте такий підхід істотно відрізняється від зарубіжного, який ґрунтується

на наступному принципі: «різні види дебіторської заборгованості мають різне тлумачення».

На підставі вище викладеного, представимо групування дебіторської заборгованості у відповідності до вітчизняного й зарубіжного досвіду (рисунок 1.1).

Рисунок 1.1 – Групування дебіторської заборгованості зарубіжними науковцями

Отже, розглянемо детальніше вітчизняний варіант класифікації дебіторської заборгованості. Відповідно до П(С)БО 10, дебіторська заборгованість поділяється на «довгострокову і поточну». Дебіторська заборгованість у бухгалтерському обліку класифікується в залежності від: «термінів її погашення, ймовірності її погашення, оцінки відображення її в балансі».

Поточна дебіторська заборгованість, згідно з національними стандартами бухгалтерського обліку, визначається як «сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу». Відповідно, «дебіторська заборгованість, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та термін погашення якої більше дванадцяти місяців з дати балансу буде класифікована як довгострокова».

Для цілей управління класифікація дебіторської заборгованості

залежно від платоспроможності дебіторів є необхідною. За цією характеристикою, відповідно до Стандарту, вона «поділяється на сумнівну та безнадійну». Сумнівна дебіторська заборгованість визначається «якщо існує невпевненість у її погашенні боржником». «Дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість щодо неповернення її боржником або за якою минув строк позовної давності вважається безнадійною» [19, с. 30].

Варто зауважити, що підприємство може самостійно обрати ознаку класифікації. Доцільним є поділ дебіторської заборгованості за ступенем дотримання фінансової дисципліни на допустиму та не виправдану. Вона виникає внаслідок недоліків у діяльності підприємства, наприклад, при виявленні недостач, розкрадань товарно-матеріальних цінностей і коштів, яка запропонована Білик М.Д. «Поділ дебіторської заборгованості на ці два види дає можливість простежити порушення фінансово-розрахункової дисципліни і виявити: неякісну роботу контрагента — відсутність коштів у покупця, незадовільну організацію роботи його бухгалтерії; неякісну роботу підприємства-постачальника — порушення договорів поставки» [5, с. 26].

Враховуючи те, що в економічній науці виникли два види класифікаційного групування дебіторської заборгованості, які водночас є і подібними, і різними, Н. Матицина вважає, що «класифікація за вітчизняним досвідом зорієнтована на жорстко регульовану економіку та недостатньо враховує вимоги ринку.

Тому із розширенням міжнародних відносин і переходом на Міжнародні стандарти фінансової звітності під час вирішення цього питання потрібно враховувати досвід зарубіжних країн» [17, с. 40]. Групування дебіторської заборгованості за економічною сутністю характеризує її відношення до створення сприятливого фінансового стану підприємства та дає змогу виділити невикористані резерви грошових коштів, що є наслідком недостатньо вдосконаленої системи управління.

В роботі запропоновано уточнений підхід до класифікації дебіторської заборгованості за різними ознаками, що узагальнено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Рекомендована класифікація дебіторської заборгованості підприємства

Ознаки класифікації	Види заборгованості
Термін погашення	– довгострокова заборгованість; – поточна заборгованість
Своєчасність погашення	– заборгованість, за якою термін сплати не настав; – пролонгована (переоформлена на новий термін) заборгованість; – прострочена заборгованість
Імовірність погашення	– нормальна заборгованість (з високим рівнем імовірності погашення); – сумнівна заборгованість; – безнадійна заборгованість
Національна ознака контрагента	– заборгованість вітчизняних контрагентів; – заборгованість іноземних контрагентів
Валюта розрахунків	– заборгованість в національній валюті; – заборгованість в іноземній валюті
Форма погашення	– монетарна заборгованість; – немонетарна заборгованість
Безпечність фінансового стану	– заборгованість незначної величини; – заборгованість допустимого обсягу; – заборгованість критичного обсягу
Спосіб оцінювання	– за первісною вартістю; – за чистою вартістю реалізації
Вид діяльності	– заборгованість, утворена в результаті звичайної діяльності; – заборгованість, утворена в результаті надзвичайних подій

На підставі проведеного дослідження запропоновано виділити ще одну ознаку класифікації дебіторської заборгованості підприємства – «безпечність фінансового стану». За цією ознакою дебіторську заборгованість можна поділити на такі складові:

- «заборгованість незначної величини,
- заборгованість допустимого обсягу;
- заборгованість критичного обсягу».

Розподіл дебіторської заборгованості за цією ознакою необхідний для вибору керівництвом підприємства ефективних методів управління нею.

Вважаємо, що така класифікація статей дебіторської заборгованості є корисною для оцінки фінансового стану підприємства, надає повнішу

інформацію про рівень дебіторської заборгованості й можливість перетворення фінансових зобов'язань у гроші.

1.2 Порядок визнання та оцінка дебіторської заборгованості

Як відомо, згідно П(С)БО 10 «дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її сума може бути достовірно визначена» [51].

Розглянемо більш докладно оцінку поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. Зміст цієї оцінки полягає в наступному. Підприємство, відвантажуючи продукцію або товари, виконуючи роботи або роблячи послуги, не завжди одержує оплату від покупців і замовників своєчасно. У таких умовах завжди залишається ймовірність того, що оплата від покупця не надійде зовсім. У той же час, відповідно до принципу нарахування, в момент відвантаження продукції (товарів, робіт, послуг) підприємство в фінансовому обліку повинне визнати дохід від їхньої реалізації. У дохід включаються також борги, які імовірно, ніколи не будуть оплачені. Це приводить до того, що реальний дохід, що одержить підприємство в майбутньому, необґрунтовано завищується на суму зазначених боргів. Тому при визнанні доходу від реалізації його необхідно зменшити на суму сумнівних боргів. Цього вимагає й «принцип обачності», відповідно до якого не можна завищувати доходи.

Порядок оцінки дебіторської заборгованості наведено на рисунку 1.2.

При застосуванні вищезазначених критеріїв віднесення дебіторської заборгованості до складу активів існують деякі проблемні моменти. Виникає питання: яка ступінь ймовірності отримання підприємством економічних вигод у майбутньому буде критичною? Слід також зазначити, що розміри ймовірних економічних вигод та втрат не є непорівняними. Тобто між ними

не може стояти знаку рівняння. Така ситуація виникає із-за часової складової та деяких особливостей вітчизняного податкового законодавства. Щодо часу – це певні труднощі при точному розрахунку майбутньої вартості дебіторської заборгованості у грошовому вираженні з огляду на темпи інфляції та термін між виникненням цієї заборгованості і моментом її погашення.

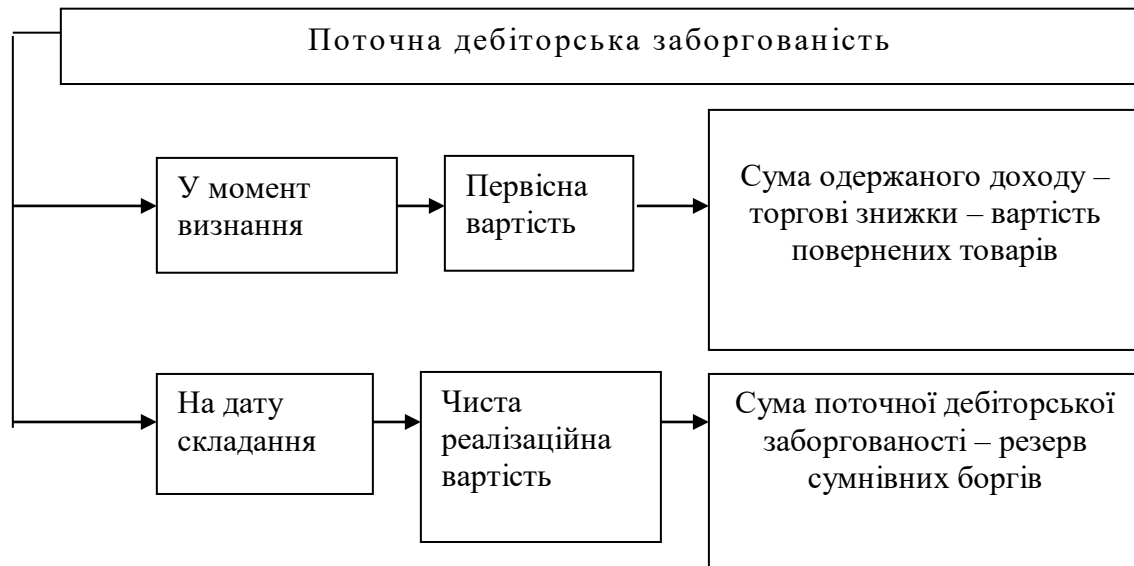

Рисунок 1.2 – Оцінка дебіторської заборгованості

Відносно податкового законодавства слід зазначити наступне.

По-перше, дохід від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг визнається одночасно з визнанням дебіторської заборгованості. А згідно з Податковим кодексом «нарахування зобов'язання з податку на прибуток ніяк не залежить від моменту погашення дебіторської заборгованості» [50].

По-друге, у зв'язку з визнанням дебіторської заборгованості безнадійною та віднесенням її до валових видатків у податковому обліку, відповідно до Податкового кодексу «коригування суми зобов'язання з ПДВ не відбувається». Виникає також сумнів «в можливості точного визначення суми дебіторської заборгованості, яка буде погашена підприємству» (особливо, якщо відносно цієї заборгованості існує невпевненість в її погашенні) [60].

Варто зауважити, що певне практичне значення мало б введення критичного значення ймовірності отримання підприємством економічних вигод від утримання дебіторської заборгованості. «Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг та оцінюється по первісній вартості».

Поточна дебіторська заборгованість, що є фінансовим активом (крім придбаній заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), «включається у підсумок балансу за чистою реалізаційною вартістю». Для визначення чистої реалізаційної вартості «на дату балансу вираховується величина резерву сумнівних боргів».

Зазначимо, що створення резервів обумовлено такими принципами бухгалтерського обліку, як обачність та відповідність доходів та видатків. Це дозволяє співвідносити нараховані доходи, не завищуючи їх, з видатками періоду, здійсненими для отримання цих доходів, не занижуючи одночасно самих видатків. Таким чином, при нормальному функціонуванні підприємства за допомогою резервів відбувається коригування різких змін у чистому прибутку. Це пов'язано з тим, що частина видатків здійснюється не за рахунок видатків періоду, а за рахунок створення резервів у попередніх періодах. Отже і створення резерву сумнівних боргів має певне практичне значення. Тут можна відокремити два аспекти.

По-перше, стабільна позитивна динаміка чистого прибутку є важливою характеристикою успішності роботи підприємства в очах інвесторів, які є основними користувачами «фінансової звітності».

По-друге, створення резерву дозволяє підвищити достовірність бухгалтерської звітності, який є одним з основних інформаційних блоків даних для прийняття управлінських рішень. У свою чергу якість та адекватність останніх також зростає.

Слід звернути увагу на те, що у випадку визнання дебіторської заборгованості безнадійною, її сума в бухгалтерському обліку списується за

рахунок раніше створеного резерву сумнівних боргів, а при недостатності нарахованого резерву включається у інші операційні витрати. У податковому обліку підприємство має право віднести до витрат суму безнадійної дебіторської заборгованості, якщо відповідні заходи по стягненню заборгованості не призвели до її погашення.

Основними такими заходами є:

- пред'явлення претензії,
- подання позову до суду
- звернення до виконавчої служби з заявою про відкриття виконавчого виробництва.

Не зважаючи на певне практичне значення створення резерву сумнівних боргів, в реальних умовах його нарахування бухгалтерами відбувається досить рідко, що свідчить про недостатність якості ведення та обліку кредитних взаємовідносин між підприємствами.

Щодо методів обліку безнадійних боргів, то їх можна поділити на дві групи. До першої належить «метод прямого списання», сутність якого полягає в тому, що «попередня оцінка і запис безнадійних боргів на окремих рахунках бухгалтерського обліку не здійснюється». Безнадійний борг списується на видатки у той період, коли стає відомо, що він не буде погашений. Цей метод обліку безнадійних боргів дуже співпадає з обліком в оподаткуванні. Позитивний момент даного методу – простота у використанні. Але недоліки, на наш погляд, повністю перекреслюють зазначену перевагу. Це пов'язано з тим, що існує певна складність у визначенні часу, коли дебіторську заборгованість можна вважати «безнадійною». Найбільш негативним моментом слід вважати викривлення реальної картини щодо «якості дебіторської заборгованості», що потенційно може привести до управлінських помилок. Не зважаючи на суттєві недоліки, цей метод обліку «безнадійних боргів» у вітчизняній практиці є найбільш розповсюдженим.

Друга група методів обліку «безнадійних боргів» характеризується

нарахуванням резерву. Відповідно до П(С)БО 10 розрахувати резерв сумнівних боргів можна одним з наступних методів:

- «виходячи із платоспроможності окремих дебіторів;
- виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати;
- на основі класифікації дебіторської заборгованості» [20].

Проаналізувавши порядок розрахунку резерву сумнівних боргів при застосуванні вищезазначених методів, можна зробити певні висновки.

Метод, що базується на аналізі платоспроможності окремих дебіторів дуже схожий з «методом прямого списання безнадійних боргів». При його застосуванні списанню безнадійного боргу передують нарахування резерву, що є більш прийнятним з точки зору прийняття управлінських рішень на основі отриманої бухгалтерської інформації на відміну від прямого списання безнадійного боргу. Метод є відносно простим у використанні і не трудомістким.

Другий метод, що формується виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати, має певні недоліки. Розглянемо існуючу практику побудови взаємовідносин підприємств з дебіторами. Переважним в практичних умовах та логічним є такий наслідок виникнення «безнадійної дебіторської заборгованості», як повне припинення взаємовідносин з дебітором, що є джерелом безнадійної заборгованості для підприємства. Таким чином, у наступних періодах кількість дебіторів підприємства дещо змінюється, а отже постає питання, чи буде «резерв сумнівних боргів», нарахований на підставі результатів взаємодії підприємства з контрагентами, з якими у звітному періоді припинені стосунки, відповідати дійсній сумі дебіторської заборгованості.

Найбільш прогресивним є метод нарахування «резерву сумнівних боргів», що базується на класифікації дебіторської заборгованості. Його застосування надає змогу найбільш достовірно відобразити ситуацію з

дебіторською заборгованістю. Але він має недолік, що є характерним для попереднього методу. З огляду на це, буде доцільною розробка ще одного методу, що був би комбінованим з першого та третього методів нарахування резерву сумнівних боргів.

Таким чином, визнання, оцінка та порядок відображення в обліку розрахунків підприємства з покупцями та замовниками і дебіторської заборгованості, що виникає при цьому передусім регулюється П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» та відповідними їм МСБО і МСФЗ. «Визнання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги здійснюється за первісної вартістю, оцінка на дату балансу – за чистою реалізаційною вартістю з урахуванням принципу відповідності доходів і витрат та принципу обачності».

1.3 Теоретично-методичні засади управління дебіторською заборгованістю

Основою управління дебіторською заборгованістю є формування цілей і задач управління цим активом, при цьому вони не повинні суперечити загальній стратегії підприємства. Основною метою управління дебіторською заборгованістю є мінімізація її розміру та строків інкасації боргу, а також максимізація прибутку підприємства шляхом управління процесами формування інкасації дебіторської заборгованості.

Початковим етапом формування політики управління дебіторською заборгованістю підприємства є її аналіз. Основне завдання цього аналізу – оцінка рівня і складу дебіторської заборгованості підприємства, а також ефективності інвестування в неї фінансових коштів.

Аналіз дебіторської заборгованості проводиться за даними розділу II активу балансу і даними приміток до фінансової звітності.

Перш за все, визначають, які зміни відбулися в складі та структурі дебіторської заборгованості на кінець звітного періоду порівняно з базисним, а також у питомій вазі дебіторської заборгованості щодо загальної суми поточних активів. При цьому доцільно визначити темпи зростання дебіторської заборгованості і порівняти її з минулими періодами [37].

В процесі управління дебіторською заборгованістю Коваленко Л.О. пропонує «вирішувати наступні задачі: визначення обсягу інвестицій у дебіторську заборгованість по комерційному та споживчому кредиту; формування принципів та умов кредитної політики по відношенню до покупців продукції; визначення складу потенційних дебіторів; забезпечення інкасації дебіторської заборгованості; прискорення платежів за допомогою сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості» [29].

На погляд автора, найбільш повно ці завдання знайшли відображення в статті Сурніної К.С., де відзначено основні завдання процесу управління дебіторської заборгованості: «мінімізація фінансових ризиків, пов'язаних із можливістю збитків від списання безнадійних боргів та з можливим дефіцитом грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні підприємства; мінімізація втрат від можливого інфляційного знецінення суми заборгованості; мінімізація неoderжаного доходу в зв'язку з неможливістю активного використання коштів, інвестованих у заборгованість» [62].

У статтях Новікової Н.М. та Черненко Л.В. доповнено завдання, які були виділені Сурніною К.С. та зазначено, що процес управління дебіторською заборгованістю повинний бути спрямований на вирішення наступних завдань: «перебудова управління дебіторською заборгованістю за допомогою маркетингу в умовах неплатежів; раціональне використання різних механізмів повернення боргів» [46].

Узагальнюючи вище розглянуте, можна зробити висновок, що завдання управління дебіторською заборгованістю треба розглядати, виходячи з того, що дебіторська заборгованість в економіці має дві суттєві ознаки: джерело безплатних коштів для дебіторів та можливість збільшення ринку збуту

продукції, робіт послуг для кредитора, таким чином, ці завдання можна класифікувати, як з точки зору маркетингу, так й з точки зору фінансового менеджменту. Систематизацію завдань управління дебіторською заборгованістю представимо на рисунку 1.3.

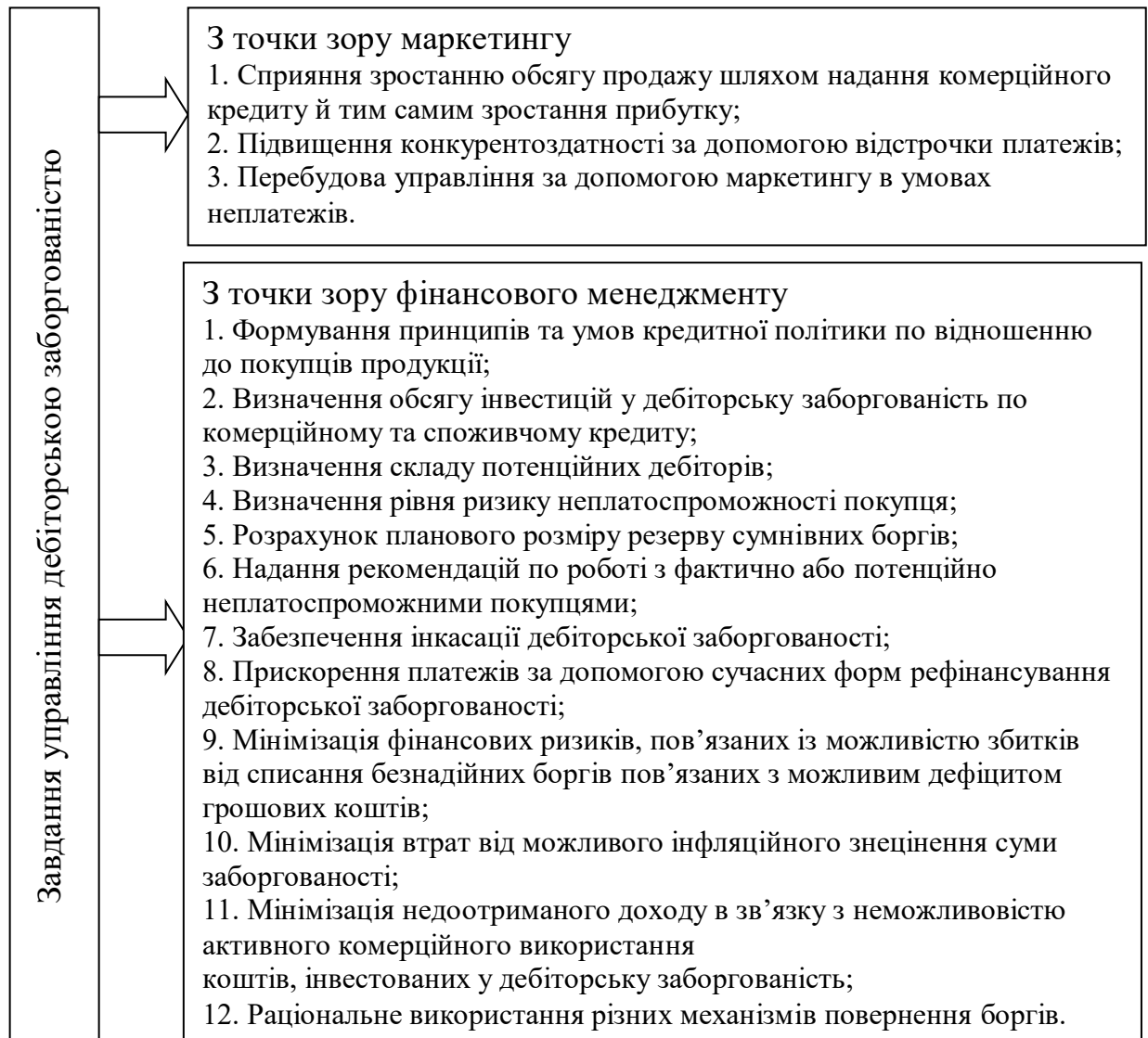

Рисунок 1.3 – Систематизація завдань управління дебіторською заборгованістю

Аналізуючи завдання управління дебіторською заборгованістю, можна дійти висновку, що таке управління повинне здійснюватися на базі чітко сформульованих принципів:

- принцип єдності та своєчасності у прийнятті управлінських рішень;
- принцип взаємодії маркетингових відділів та відділів з управління дебіторською заборгованістю;
- принцип послідовності в прийнятті управлінських рішень;
- принцип інформаційної доступності.

В сучасних умовах ринкової конкуренції суб'єкти підприємницької діяльності змушені реалізовувати продукцію з відтермінуванням платежів, здійснюючи не безбиткове вилучення з обороту частини власного оборотного капіталу у формі дебіторської заборгованості. При цьому одна частина дебіторської заборгованості є закономірною, оскільки так передбачає порядок розрахунків, інша частина – прострочена та безнадійна дебіторська заборгованість, що виникає в результаті порушення платіжної дисципліни [1].

Ефективне управління дебіторською заборгованістю на сучасному етапі є актуальною проблемою для багатьох вітчизняних підприємств.

Основна мета управління дебіторською заборгованістю полягає в мінімізації її розміру та строків інкасації боргу.

Систему управління дебіторською заборгованістю в економіці прийнято поділяти на два крупних блока: кредитну політику, що дозволяє максимально ефективно використовувати дебіторську заборгованість як інструмент збільшення продаж, і комплекс заходів, які спрямовані на зниження ризику виникнення простроченої або безнадійної дебіторської заборгованості.

На основі цього ми пропонуємо такий алгоритм управління дебіторською заборгованістю, який складається з двох блоків, кожен з яких розподілений на декілька етапів (рисунок 1.4).

Важливим питанням при побудові алгоритму управління дебіторською заборгованістю є класифікація дебіторської заборгованості, яку покладено в основу його функціонування. Класифікаційні ознаки дебіторської заборгованості наведені вище.

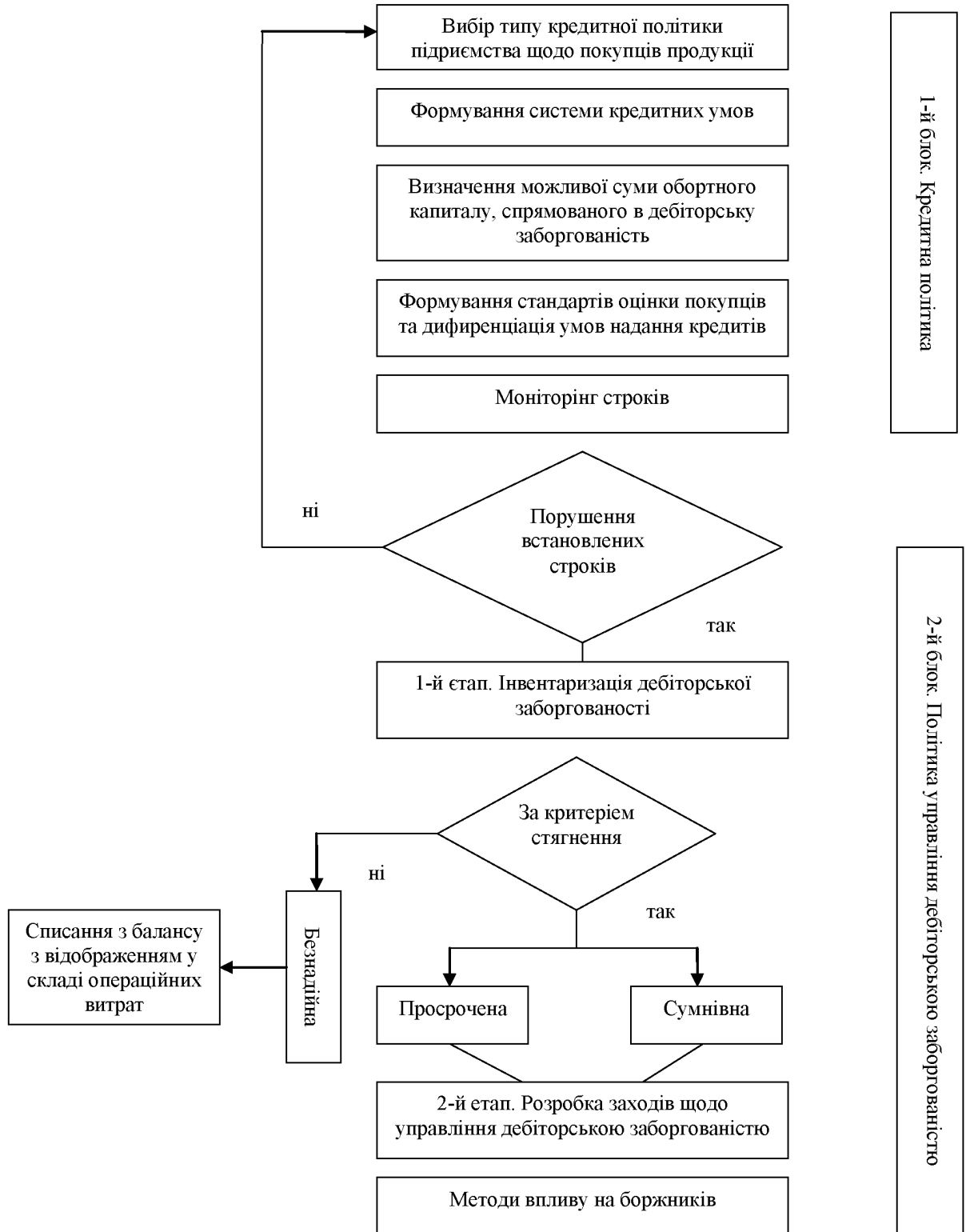

Рисунок 1.4 – Алгоритм управління дебіторською заборгованістю підприємства

Перший блок (кредитна політика) за своєю суттю передбачає

обґрунтований вибір величини дебіторської заборгованості, який відбувається за п'ятьма етапами.

Основними взаємопов'язаними етапами першого блоку підприємства є вибір типу кредитної політики підприємства щодо покупців продукції, формування системи кредитних умов, визначення можливої суми оборотного капіталу, спрямованого в дебіторську заборгованість за кредитом, формування стандартів оцінки покупців та диференціація умов надання кредитів, моніторинг строків повернення суми боргу [16].

Залежно від рівня дохідності та ризику можуть застосовуватися різні типи кредитної політики: консервативна, поміркована та агресивна.

Консервативна або жорстка кредитна політика спрямована на мінімізацію кредитного ризику.

Механізмом реалізації політики такого типу є суттєве скорочення кола покупців продукції в кредит, мінімізація строків надання кредиту та його розміру; встановлення жорстких умов кредиту та підвищення його вартості; використання жорстких процедур інкасації дебіторської заборгованості.

Поміrkований тип кредитної політики характеризує типові умови її здійснення відповідно до прийнятої комерційної та фінансової практики та орієнтується на середній рівень кредитного ризику при продажу продукції з відстроченням платежу. Пріоритетною метою агресивного типу кредитної політики підприємства є максимізація додаткового прибутку за рахунок розширення обсягу реалізації продукції в кредит. Механізмом реалізації політики такого типу є розширення складу дебіторів за рахунок більш ризикових груп; збільшення строків надання відстрочки платежів; збільшення розміру наданого кредиту; зниження вартості надання кредиту; пом'якшення умов повернення дебіторської заборгованості.

Наступним етапом кредитної політики є формування системи кредитних умов. У склад цих умов входять такі елементи: строк надання кредиту; розмір кредиту, який надається; система штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань покупцями; вартість надання кредиту,

тобто система цінкових знижок при здійсненні негайних розрахунків за придбану продукцію. Залучити додаткову кількість покупців, а отже, одержати перемогу у конкурентній боротьбі, можна, віддаляючи кінцевий термін оплати за відвантажену продукцію або надаючи знижку до ціни, якщо оплата здійснюється раніше обговореного в контракті терміну.

Надання знижки вигідне як покупцю, так і продавцю. Перший має безпосередню вигоду від зменшення витрат на придбання товарів, другий — отримує вигоду завдяки прискоренню обігу коштів у дебіторській заборгованості, яка є іммобілізацією грошових коштів.

Однак, у підприємства, що пом'якшує умови надання кредиту, утворюються додаткові витрати з фінансування збільшення дебіторської заборгованості і втрати через імовірне зростання суми безнадійних боргів, а також зменшення купівельної здатності відстроченого боргу. З іншого боку, утвориться зростання обсягів реалізації і прибутку. Порівняння додаткового прибутку від розширення обсягів продажів з витратами, пов'язаними зі збільшенням дебіторської заборгованості, підтвердить доцільність чи недоцільність зм'якшення кредитної політики.

Прикладом більш м'якої кредитної політики може бути спонтанне фінансування, яке є найбільш поширеною формою прискорення розрахунків і полягає в наданні цінової знижки покупцям продукції за дострокові розрахунки. Розмір встановленої знижки з ціни продукції є ціною спонтанного рефінансування для підприємства у випадку, якщо клієнт скористається наданою знижкою. У цьому випадку підприємство несе втрати через зменшення виторгу від реалізації продукції, але фіксується збільшення прибутку, тому що зростає обсяг продажів. Якщо надання знижки забезпечує приріст прибутку більший, чим втрати, то знижку надавати вигідно. Покупцю також доводиться робити вибір узяти кредит у банку для оплати зі знижкою чи відмовитися від знижки [24].

Визначення можливої суми оборотного капіталу, спрямованого в дебіторську заборгованість за кредитом є третім етапом кредитної політики.

При розрахунку цієї суми необхідно враховувати заплановані об'єми реалізації продукції в кредит; середній період прострочення платежів; коефіцієнт співвідношення собівартості та ціни продукції, яка реалізується в кредит.

Формування стандартів оцінки покупців та диференціація умов надання кредитів включає такі елементи: визначення системи характеристик, які оцінюють кредитоспроможність окремих груп покупців; формування та експертиза інформаційної бази проведення оцінки кредитоспроможності покупців; вибір методів оцінки кредитоспроможності покупців; групування покупців за рівнем кредитоспроможності; диференціація кредитних умов відповідно до рівня кредитоспроможності покупців.

Моніторинг строків повернення суми боргу організується в межах побудови загальної системи фінансового контролю на підприємствах як самостійний його блок. Він передбачає перевірку договірних строків поточної дебіторської заборгованості, при порушенні яких виникає необхідність переходу до другого блоку.

Другий блок управління дебіторською заборгованістю, з нашої точки зору, виникає за умови, якщо строки та стандарти, встановлені підприємством з надання кредиту покупцям (споживачам), порушені (що виявилось на останньому етапі першого блоку при проведенні моніторингу параметрів, закріплених у договорах). За умови порушення договірних зобов'язань, строкова дебіторська заборгованість перетворюється на прострочену. Тому саме на цьому етапі логічним є перехід до другого блоку управління дебіторською заборгованістю – управління дебіторською заборгованістю, яка не передбачена підприємством. На відміну від першого блоку, де дебіторська заборгованість підпорядковується керівництву підприємства, Цей блок характеризується некерованістю дебіторської заборгованості і спонтанним виникненням. Втілення комплексу заходів, які передбачає другий блок, необхідно розпочати з етапу інвентаризації дебіторської заборгованості, який передбачає можливості її повернення

підприємству. Базуючись на раніше наведеній класифікації, на цьому етапі ми виділяємо безнадійну, сумнівну та прострочену дебіторську заборгованість. При цьому важливо правильно розробити критерії віднесення дебіторської заборгованості, яка вже не є строковою, до інших видів дебіторської заборгованості [15].

Виділивши з існуючої дебіторської заборгованості безнадійну, можна переходити до другого етапу.

Другий етап управління передбачає розробку заходів щодо скорочення або стягнення простроченої або сумнівної дебіторської заборгованості.

При цьому можуть використовуватися різноманітні методи управління дебіторською заборгованістю, які, базуючись на розробках, можна класифікувати на такі групи:

Юридичні – претензійна робота, досудове переписування, подача позову в господарський суд.

Економічні – фінансові санкції (штраф, пеня, неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення поставчань.

Психологічні – нагадування по телефону, факсу, пошті, використання ЗМІ чи поширення інформації серед суміжних поставачальників, що загрожує боржнику втратою іміджу.

Фізичні – арешт майна боржника, вироблений органами державної виконавчої служби чи органами наслідку [30].

З метою розробки управлінських рішень щодо величини дебіторської та кредиторської заборгованості потрібно враховувати ту обставину, що дебіторська заборгованість є частиною оборотного капіталу, яка формує вимоги до фізичних та юридичних осіб щодо оплати продукції та послуг. Дебіторська заборгованість зменшує оборотні кошти та призводить до необхідності тримання додаткового фінансування. Строкова дебіторська заборгованість потребує пильної уваги тому, що вона має бути ліквідована протягом місяця, прострочена дебіторська заборгованість потребує уваги юридичних підрозділів для застосування правових актів із метою її ліквідації.

безнадійна дебіторська заборгованість вимагає рішучих дій відносно боржників. На дебіторську заборгованість впливають як внутрішні так і зовнішні фактори.

Внутрішні фактори – це кредитна політика організацій (підприємств), професіоналізм фінансового менеджера, структура розрахунків, види і стан контролю. Визначається критичний рівень дебіторської заборгованості за умов, що розрахункові суми перевищують критичний рівень, призначається обов'язкова перевірка причин виникнення такого стану й проводиться аналіз діяльності організації постачальника, визначення її кредитної політики та прийняття рішень про надання кредиту. Досліджуються також можливості страхування дебіторської заборгованості та посилення контролю за відвантаженням продукції і оформленням відповідних документів, за фінансовим станом дебітора, прийняття рішень про факторинг або форфейтинг, при непогашенні боргу встановлюється зв'язок із дебітором для визнання його боргу або порушенням відповідних справ у судах про стягнення боргу або порушення клопотання про банкрутство та компенсації збитків з фонду безнадійних боргів.

Основне завдання управління дебіторською заборгованістю може бути сформульоване як сприяння зростання продажу продукції (надання послуг) шляхом надання комерційного кредиту з метою підвищення конкурентної можливості підприємства за рахунок відстрочки платежу. Крім того аналіз рівня ризику неплатоспроможності покупця та розрахунок величини резерву сумнівних боргів надає можливість розробити управлінські рішення щодо отримання боргів від потенційно неплатоспроможних покупців.

Що стосується врахування зовнішніх факторів при розробці управлінських рішень, то до основних таких факторів треба віднести стан розрахунків у країні, ефективність грошово-кредитної політики центрального банку та комерційних банків, фондів, фінансові ринки, рівень інфляції, види продукції та послуг, стан сегментів товарного ринку, фінансову стабільність і підтримку бізнесу тощо. Зовнішні фактори мають велике значення при

створенні стратегії визначення дебіторської заборгованості.

Застосування вище перерахованих методів залежить від строку заборгованості. На нашу думку, до простроченої та сумнівної дебіторської заборгованості згідно з запропонованим алгоритмом рекомендується застосовувати всі вказані методи впливу на боржників, їх застосування дасть можливість підприємству повернути свої кошти, що скоротить величину дебіторської заборгованості та підвищить його абсолютну ліквідність.

В умовах ринкової економіки жорсткість умов надання кредиту означає, що покупці, які мають проблеми з надходженням коштів, можуть відмовитися від продукції, робіт, послуг даного підприємства й укласти контракти з іншими підприємствами, що ведуть більш м'яку кредитну політику. При виборі варіанта пом'якшення або посилення кредитної політики необхідно здійснювати порівняння додаткового прибутку з витратами і втратами, які виникають при зміні політики розрахунків за реалізовану продукцію. Але зм'якшення кредитної політики або неправильна її розробка може призвести до залучення таких покупців, які будуть потенційно безнадійними дебіторами.

Серед головних проблем, що стосуються дебіторської заборгованості, варто відмітити те, що наявність простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості негативно впливає на фінансовий стан підприємства та його платоспроможність. Відволікання з обігу значних сум коштів за рахунок збільшення дебіторської заборгованості змушує підприємство підвищувати власну кредиторську заборгованість, що веде до зростання витрат підприємства, а відповідно і до зниження його прибутків (або до збільшення збитків). Саме удосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю дасть можливість вирішити ряд проблем, що викликані наявністю дебіторської заборгованості та неконтрольованим її зростанням.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ НА ТОВ «ПОЛІПРОЕКТ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

ТОВ «Поліпроект» здійснює свою діяльність на підставі Статуту та інших установчих документів у відповідності до ст.57 Господарського кодексу України, Законів України «Про господарські товариства», «Про власність» та іншого чинного в Україні законодавства.

Мета створення ТОВ «Поліпроект» – отримання прибутку, досягнення цілей виробництва, торгівельної та посередницької діяльності, виконання робіт та надання послуг, здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Основні види діяльності:

- реалізація систем кондиціонування;
- зовнішньоекономічна та зовнішньоторговельна діяльність;
- виконання робіт по сервісному обслуговуванню та ремонту обладнання.

ТОВ «Поліпроект» імпортує на Україну устаткування і системи промислової фільтрації повітря таких відомих виробників як:

- CompAir (Німеччина);
- Drytec (Бельгія);
- Cameron (США).

Не дивлячись на важку економічну ситуацію, колектив фірми зберіг свій кадровий потенціал і забезпечує надання висококваліфікованої допомоги у рішенні наступних проблем:

- удосконалення діючого парку кондиціонерів;
- ремонт діючого устаткування, включаючи капітальний ремонт;

- аналіз діючих систем кондиціонування повітря, розробка і реалізація пропозицій по підвищенню надійності і значному зменшенню енергоспоживання;

- вібродіагностичне обстеження кондиціонерів, виявлення несправностей на ранній стадії їх розвитку, прогнозування технічного стану.

ТОВ «Поліпроект» забезпечує постачання, сервісне обслуговування, запасні частини і матеріали практично для всіх видів кондиціонерів. Основні країни, з яких імпортується продукція – Німеччина, США, Великобританія, Бельгія, Італія, Франція, Туреччина.

У відповідності з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99р. №996-XIV на підприємстві був прийнятий Наказ № 962 «Про організацію бухгалтерського обліку» від 31.12.2018 року. У наказі містяться основні принципи ведення обліку, вказується основні і не основні види діяльності підприємства, перераховуються первинні документи і реєстри, в яких ведеться бухгалтерський облік, а також особи відповідальні за виконання даного наказу.

Важливу роль у забезпеченні ефективних форм господарювання на вітчизняних підприємствах відіграє аналіз фінансового стану підприємств, який віддзеркалює відбір, оцінку та інтерпретацію фінансових, економічних та інших даних, що впливають на процес прийняття інвестиційних та фінансових рішень.

На основі управлінського аналізу можна спрогнозувати політику управління окремим елементом оборотного капіталу, одним з яких є дебіторська заборгованість, та виявити резерви і визначити обсяги додаткового фінансування. Прогнозування обсягів та структури оборотного капіталу є важливим напрямком аналізу, тому що на основі складання балансових рівнянь дає орієнтири і ключові рішення при визначенні можливих шляхів до покращання господарської діяльності.

Аналіз стану управління дебіторською заборгованістю даного

підприємства проведемо на основі даних фінансової звітності ТОВ «Поліпроект» (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Склад і структура агрегованого балансу підприємства за 2015 –2019рр.

Показники	Середня сума за період, тис. грн.					Питома вага в валюті балансу, %					
	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	Середня
Актив балансу											
I. Необоротні активи, всього	646,2	684,5	762,5	780,0	734,0	13,71	12,59	13,46	15,45	18,90	14,82
В тому числі:											
Основні засоби	644,4	681,6	761,3	780,0	734,0	13,67	12,53	13,44	15,45	18,90	14,80
II. Оборотні активи, всього	4067,5	4753,2	4902,2	4267,0	3150,0	86,29	87,41	86,54	84,55	81,10	85,18
В тому числі:											
Запаси і витрати	2619,2	2588,4	2682,5	2588,0	2445,0	55,57	47,60	47,35	51,28	62,95	52,95
Дебіторська заборгованість	1418,2	2093,8	2044,8	674,0	688,0	30,09	38,51	36,10	33,17	17,71	31,11
Грошові кошти та їх еквіваленти	30,1	71,0	174,9	5,0	17,0	0,64	1,31	3,09	0,10	0,44	1,11
Пасив балансу											
I. Власний і прирівняний до нього капітал, всього	49,6	48,6	52,4	92,0	95,0	1,05	0,89	0,93	1,82	2,45	1,43
II. Довгострокові зобов'язання	1000,0	508,2	1300,0	1240,0	1240,0	21,21	9,35	22,95	24,57	31,93	22,00
III. Поточні зобов'язання	3664,1	4880,9	4312,3	3715,0	2549,0	77,73	89,76	76,13	73,61	65,63	76,57
Баланс	4713,7	5437,7	5664,7	5047,0	3884,0	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Як видно з таблиці 2.1, досліджуване підприємство має мобільну структуру активу балансу, що в цілому є природним для підприємств виробничої сфери. Так, в середньому для кожного періоду, що досліджується, питома вага оборотних активів в загальному обсязі активів підприємства становила 85,18%. При цьому в динаміці спостерігається тенденція до поступового скорочення рівня мобільності балансу: якщо у 2015р. частка оборотних активів становила 86,54%, то у 2019 році вона вже складала лише 81,10%.

До цих структурних зрушень призвело поступове нарощення

виробничого потенціалу підприємства за рахунок будівництва та введення в експлуатацію нових складських приміщень, їх оснащення та обладнання. Зауважимо, що склад необоротних активів даного підприємства представлений виключно основними засобами. В середньому щороку вони зростали на 22,4 тис. грн. або 3,31%, що дозволило в цілому за період, який вивчається, забезпечити їх приріст в обсязі 89,6 тис. грн. При цьому у 2019 р. підприємство вже не здійснювало активного інвестування коштів в нарощення виробничої бази, а обсяги основних засобів у складі балансу за рахунок нарахування амортизації скоротилися на 46 тис. грн.

В меншій мірі зменшення рівня мобільності балансу підприємства пов'язано зі зміною їх складу та структури. В попередні роки підприємство мало відносно стабільні обсяги основних складових оборотних активів. Обсяги запасів та витрат знаходилися в межах від 2445 тис. грн. та 2 682,5 тис. грн. із незначними відхиленнями від середнього обсягу. За підсумками 2019 року їх обсяг несуттєво скоротився (лише на 1,82% порівняно із відповідним періодом попереднього року та на 5,53% порівняно 2018 роком). При цьому питома вага запасів та витрат у складі оборотних активів навпаки зросла з 55,57% у 2015 році до 62,95% у 2019 році .

Що стосується дебіторської заборгованості, то вона протягом періоду, який вивчається, не мала стійкої тенденції в динаміці. У 2017–18 рр. її залишки змінювалися стрибкоподібно і ці зміни не мали сезонний характер. В середньому в цей період її обсяг становив 1807,7 тис. грн. У 2019 році підприємство скоротило свою дебіторську заборгованість порівняно із 2018 роком майже в 2,5 рази. В абсолютному вимірі це скорочення становило 986 тис. грн. Воно відбулося в наслідок зміни порядку розрахунків підприємством продажів товарів, тобто переходу від помірної до жорсткої кредитної політики. В наслідок цього на кінець 2019 року дебіторська заборгованість підприємства становила 688 тис. грн.

За період, що вивчається, підприємство нарощувало обсяги накопичених залишків грошових коштів, що призводило до підвищення його

ліквідності і платоспроможності. Так до 2018 року грошові активи підприємства поступово зростали з 30,1 тис. грн. до 174,9 тис. грн. Але за підсумками 2018 року відбулося різке скорочення їх обсягу до 5 тис. грн., що на 97,14% порівняно з 2017р. У 2019 році підприємству за рахунок виваженої кредитної політики та скорочення інвестиційної діяльності вдалося наростити запаси грошових активів до 17 тис. грн., тобто збільшити їх в 3,4 рази.

Як видно з таблиці 2.1, основним джерелом фінансування діяльності ТОВ «Поліпроект» є поточні зобов'язання, представлені переважно кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги.

У 2019 році вони становили 2549,0 тис. грн., що на 1275,3 тис. грн. або на 33,3% менше за обсяги поточних зобов'язань.

В середньому частка даного джерела фінансування в загальному обсязі капіталу підприємства за піврічними даними становила 76,57%. Позитивно можна оцінити її скорочення в динаміці, оскільки це свідчить про поступове підвищення фінансової стійкості підприємства. Так, у 2019 році цей показник становив 65,63%, що є найнижчим значенням для всього періоду, що вивчається.

Проте ці позитивні зрушення не були істотними для зміни якості фінансового стану підприємства. Підприємство є фінансово залежними від кредиторів. Питома вага власного капіталу складає в середньому за півріччями лише 1,43% та має тенденцію до зростання за рахунок реінвестування чистого прибутку. При незмінній величині статутного капіталу (7,4 тис. грн.) обсяги власного капіталу підприємства зросли з 49,6 тис. грн. у 2015 року до 95 тис. грн. у 2019 році. З початку 2017 року рівень автономії підприємства зріс з 1,05% до 2,45%.

Основним чинником зменшення залежності підприємства від короткострокових запозичень стало активне залучення підприємством довгострокових банківських кредитів у 2017 та на початку 2018 рр. На кінець 2018 року зобов'язання підприємства за довгостроковими кредитами

становлять 1240 тис. грн.

З врахуванням всіх змін в обсягах джерел фінансування діяльності підприємства питома вага довгострокових зобов'язань мала стійку тенденцію до зростання. Якщо у 2015 році вона становила лише 9,35%, то у 2019 році – 31,93% валюти балансу.

В цілому динаміка валюти балансу даного підприємства вказує на його ефективне функціонування, що супроводжувалося збільшенням масштабів діяльності, накопиченням майна підприємством. При цьому валюта балансу, що відображає загальний обсяг інвестованих в його діяльність коштів зростає з 4713,7 тис. грн. у 2015 році до 5047,0 тис. грн. у 2018 році.

Відстежимо динаміку зміни фінансового стану на основі порівняння темпів зростання основних показників його діяльності – чистого прибутку, чистого доходу, власного капіталу та валюти балансу. Їх оптимальне співвідношення регламентується так званим «золотим правилом економіки», додержання якого забезпечує стабільний розвиток підприємства і ефективне функціонування (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Динаміка абсолютних показників ділової активності ТОВ «Поліпроект»

Показники	Сума за період, тис. грн.					Темп зростання, %		
	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2019 до 2015р.	2019 до 2016р.	2019 до 2018р.
Чистий прибуток	8,5	4,0	3,8	39,2	3,0	35,3	78,9	7,7
Чистий дохід від реалізації	10066,1	13026,6	11037,1	13007,9	9939,0	98,7	90,1	76,4
Власний капітал	49,6	48,6	52,4	92,0	95,0	191,5	181,3	103,3
Валюта балансу	4713,7	5437,7	5664,7	5047,0	3884,0	82,4	68,6	77,0

Як видно з таблиці 2.2, «золоте правило економіки» досліджуваним підприємством не виконується. Серед усіх показників зростання спостерігалось лише за обсягами власного капіталу, який за весь період, що

досліджується зріс в 1,9 рази. При цьому основна частина цього зростання зумовлена різким приростом чистого прибутку і, відповідно, власного капіталу за рахунок його реінвестування у 2017 році. За 2019 рік власний капітал зріс лише на 3,3%.

За даними таблиці можна стверджувати, що за підсумками 2019 року обсяги чистого прибутку скоротилися на 64,7% порівняно з відповідним періодом 2015 року, на 21,1% – порівняно з 2017 року. В цілому за 2019 рік підприємство втратило 92,3% свого чистого прибутку, отриманого в попередньому періоді.

Чистий прибуток 2019 року становив лише 3 тис. грн., що на 0,8 тис. грн. менше, ніж у 2017 році та на 8,7 тис. грн. менше, ніж середній обсяг в періоді, що досліджується.

Одним з факторів формування такої динаміки чистого прибутку стало зменшення чистого доходу від реалізації. У 2019 році обсяг чистого доходу від реалізації становив 9939 тис. грн., що на 3068,9 тис. грн. або 23,6% менше, ніж в попередньому періоді. Порівняно з 2015 роком він скоротився на 1,3%, а з 2017 роком – на 9,9%.

Валюта балансу підприємства зменшилася: на 17,6% та 31,4% порівняно з обсягами на кінець 2015 та 2016 року відповідно. Тільки за 2019 рік підприємство втратило 23% вартості свого майна.

Зіставленні темпів зростання цих показників дозволяє зробити висновок, що в цілому за період, що досліджується, а також у 2019 році на підприємстві спостерігалось:

- зменшення рентабельності продажів, власного капіталу і активів;
- уповільнення оборотності власного капіталу при зростанні оборотності активів;
- зростання рівня фінансової незалежності.

При цьому ці тенденції в цілому були характерні і для підсумків роботи за останні роки в цілому (з 2017 року до кінця 2019 року), хоча в цей період відбулося зростання рентабельності активів. Про це свідчить більші темпи

зростання чистого прибутку порівняно із темпами зростання валюти балансу.

Для покращення фінансового стану підприємства необхідно взяти заходів щодо типу фінансової стійкості підприємства, насамперед, за рахунок підвищення обсягів власного оборотного капіталу, що відповідно передбачає усуненні дисбалансу в обсягах власного капіталу підприємства, необоротних активів та запасів і витрат. Це, зокрема, в умовах відсутності можливості поповнення власного капіталу за рахунок додаткових внесків може передбачати звуження масштабів діяльності із відповідним зменшенням обсягів запасів товарів та вивільнення коштів за рахунок реалізації основних фондів, від утримання яких вимушене буде відмовитися підприємство.

На рисунку 2.1 представлено формування власного оборотного капіталу, від обсягів якого залежить якість фінансового стану підприємства, його фінансова стійкість і платоспроможність.

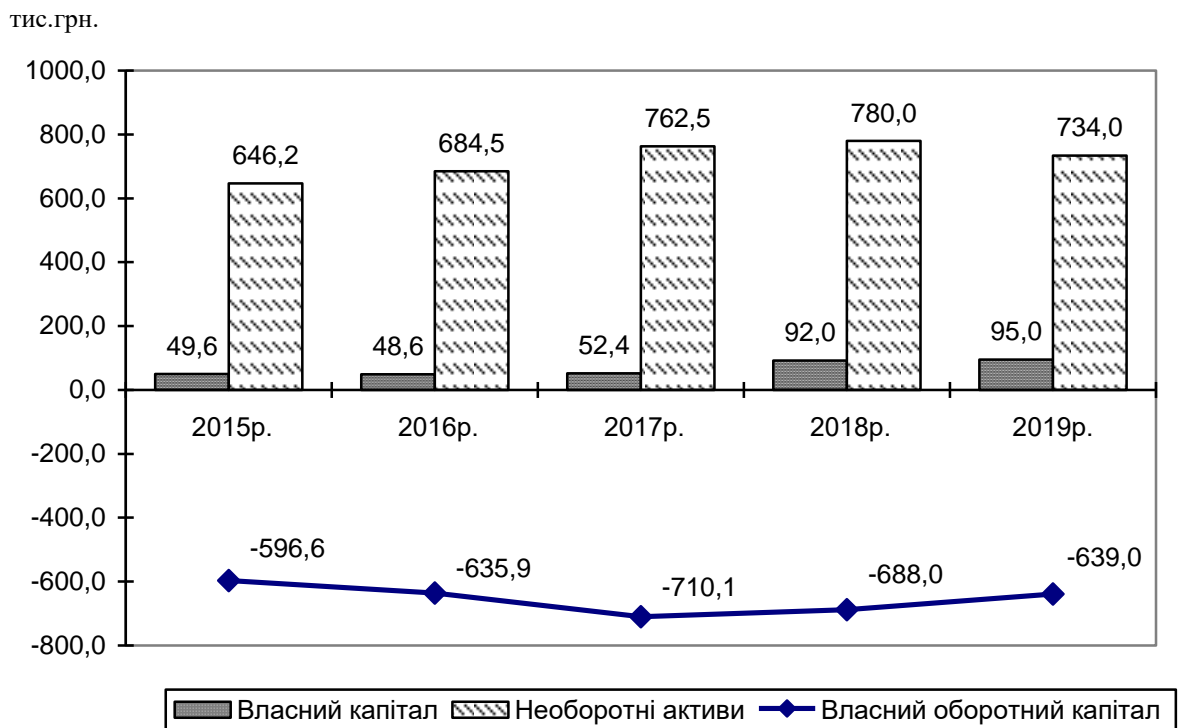

Рисунок 2.1 – Формування власного оборотного капіталу ТОВ «Поліпроект»

Як видно з рисунку 2.1, ТОВ «Поліпроект» працює в умовах відсутності власного оборотного капіталу. При цьому обсяг перевищення сформованих необоротних активів над обсягами власного капіталу підприємства є відносно стабільним: в середньому дефіцит власного капіталу для формування необоротних активів становить 653,9 тис. грн. із незначними відхиленнями від цієї величини за півріччями (в межах 9% у бік зростання або зменшення).

Головним фактором зростання власного оборотного капіталу підприємства є реінвестування чистого прибутку, але ці можливості щодо його поповнення є досить обмеженими. На кінець 2019 року дефіцит власного оборотного капіталу підприємства на формування необоротних активів склав 639,0 тис. грн., що в 213 разів перевищує можливості підприємства поповнити його за рахунок чистого прибутку, який в той же період становив лише 3 тис. грн.

Проведемо факторний аналіз формування чистого фінансового результату ТОВ «Поліпроект» (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Аналіз фінансових результатів ТОВ «Поліпроект»

Показники	Сума, тис. грн.					Відхилення					
	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2019 до 2015р.		2019 до 2017р.		2019 до 2018р.	
						тис.грн.	%	тис.грн.	%	тис.грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Чистий дохід від реалізації	10066,1	13026,6	11037,1	13007,9	9939,0	-127,1	-1,2	-1098,1	-9,9	-3068,9	-23,6
Собівартість реалізованої продукції	9091,0	11869,6	9945,9	11721,1	8816,0	-275,0	-2,8	-1129,9	-1,4	-2905,1	-24,8
Валовий прибуток	975,1	1157,0	1091,2	1286,8	1123,0	147,9	13,6	31,8	2,9	-163,8	-12,7
Адміністративні витрати	213,4	296,8	233,3	244,7	240,0	26,6	11,4	6,7	2,9	-4,7	-1,9
Витрати на збут	595,4	678,4	680,5	828,5	695,0	99,6	14,6	14,5	2,1	-133,5	-16,1
Фінансовий результат від операційної діяльності	166,3	181,8	177,4	213,6	188,0	21,7	12,2	10,6	6,0	-25,6	-12,0
Інші доходи	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Фінансові витрати	130,3	141,0	142,6	150,4	156,0	25,7	18,0	13,4	9,4	5,6	3,7
Інші витрати	14,4	26,9	14,3	15,7	10,0	-4,4	-30,8	-4,3	-30,1	-5,7	-36,3

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	21,6	14,0	20,5	47,5	22,0	0,4	2,0	1,5	7,3	-25,5	-53,7
Податок на прибуток	13,1	10,0	16,7	8,3	19,0	5,9	35,3	2,3	13,8	10,7	128,9
Фінансовий результат від звичайної діяльності	8,5	4,0	3,8	39,2	3,0	-5,5	-	-0,8	-	-36,2	-92,3
Чистий прибуток	8,5	4,0	3,8	39,2	3,0	-5,5	-	-0,8	-	-36,2	-92,3

За даними таблиці 2.3 видно, що скорочення чистого фінансового результату підприємства в цілому за період, що вивчається, в 2,45 рази зумовлено, насамперед, зростанням постійних витрат.

За рахунок відносно більшого порівняно із зменшенням чистого доходу від реалізації скорочення собівартості реалізованої продукції валовий прибуток зріс на 147,9 тис. грн. або 13,6%. Зростання адміністративних витрат (на 26,6 тис. грн. або 11, 4%), збільшення витрат на збут (на 99,6 тис. грн. або 14,6%) призвели до відносно меншого зростання фінансового результату від операційної діяльності, порівняно із зростанням валового прибутку – лише на 21,7 тис. грн. або 12,2%. Найбільш істотний негативний вплив на формування чистого прибутку спричинило зростання фінансових витрат, які в цілому за період, що аналізується, приросли на 25,7 тис. грн. або 18%, що в 1,18 рази перевищує досягнутий приріст фінансового результату від операційної діяльності. Перекрити цей негативний вплив та уникнути збитків підприємству вдалося лише за рахунок скорочення інших витрат, насамперед, інвестиційних, на 4,4 тис. грн. або 30,8%.

Зауважимо, що ці виявленні негативні явища зумовлені, насамперед, результатами роботи аналізованого підприємства в 2019 році. За цей період чистий прибуток підприємства скоротився на 36,2 тис. грн. або 92,3%.

При чому основна частина цього скорочення припадає на зменшення валового прибутку підприємства (на 163,8 тис. грн. або 12,7%) у зв'язку із падінням обсягів реалізації, яке підприємство не змогло компенсувати за рахунок зменшення собівартості реалізованої продукції – обсягів закупівель.

Керівництво підприємства вжило заходи щодо оптимізації витрат в умовах кризи – скоротило адміністративні витрати на 4,7 тис. грн. або 1,9%, витрати на збут на 133,5 тис. грн. або 16,1%, інші витрати на 5,7 тис. грн. або 36,3%. Все це дозволило досягти зменшення фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування лише 25,5 тис. грн. або 53,7% та отримати чистий прибуток.

В таблиці 2.4 наведені значення коефіцієнтів, що характеризують різні сторони фінансового стану ТОВ «Поліпроект» за 2015–19 рр.

Таблиця 2.4 – Показники фінансового стану ТОВ «Поліпроект»

Показник	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	В середньому
1	2	3	4	5	6	7
Індекс постійного активу	0,13709	0,12588	0,13461	0,15455	0,18898	0,14822
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,30448	0,30257	0,33696	0,38486	0,43277	0,35233
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,00821	0,01455	0,04056	0,00135	0,00667	0,01427
Коефіцієнт проміжного покриття	0,39527	0,44352	0,51474	0,45195	0,27658	0,41641
Коефіцієнт покриття	1,11010	0,97384	1,13679	1,14859	1,23578	1,12102
Коефіцієнт автономії	0,01052	0,00894	0,00925	0,01823	0,02446	0,01428
Коефіцієнт фінансування	94,03427	110,88683	107,10496	53,85870	39,88421	81,15379
Коефіцієнт фінансового важеля	28,82056	18,24691	34,77863	14,55435	14,86316	22,25272
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,69955	0,57307	0,71335	0,92606	0,87819	0,75804

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт трансформації	2,13550	2,39561	1,94840	2,57735	2,55896	2,32316
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	202,94556	268,03704	210,63168	141,39022	104,62105	185,5251
Фондовіддача	15,62089	19,11180	14,49770	16,67679	13,54087	15,88961
Рентабельність сукупних активів	0,00458	0,00257	0,00362	0,00941	0,00566	0,00517
Рентабельність власного капіталу	0,17137	0,08230	0,07252	0,42609	0,03158	0,15677
Чиста рентабельність продажів	0,00084	0,00031	0,00034	0,00301	0,00030	0,00096
Рентабельність продукції	0,10726	0,09748	0,10971	0,10978	0,12738	0,11032

Індекс постійного активу підприємства в динаміці демонструє поступове нарощення питомої ваги необоротних активів в валюті балансу: з 13,7% у 2015 році до 18,9% у 2019 р.

Підприємство проводить досить ефективну політику щодо формування основних засобів, що виражається у відносно низькому рівні їх зношеності – в середньому на рівні 35,2%.

Досить низьким є рівень ліквідності і поточної платоспроможності ТОВ «Поліпроект». Так, за рахунок наявних грошових коштів підприємство в середньому може погасити лише 1,4% своїх поточних зобов'язань.

Найнижчий рівень коефіцієнта абсолютної ліквідності сформовано на кінець 2019 року, коли на кожну гривню поточних зобов'язань припадає лише 0,6 оп. грошових активів. За умови погашення дебіторами своїх зобов'язань підприємство в середньому може погасити тільки 41,6% поточних зобов'язань, а в 2019 році у зв'язку із зменшенням продажів з відстрочкою – лише 27,6%. Підприємство має можливість погасити свої поточні зобов'язання за рахунок всіх своїх оборотних активів, що свідчить про наявність у нього чистого оборотного капіталу. В середньому оборотні активи перевищують короткострокову заборгованість в 1,12 рази, а станом на

кінець 2019 року – на 23,6%. Це є достатнім, але досить низьким рівнем забезпеченості короткострокових зобов'язань оборотними активами.

Як вже згадувалося, підприємство має вкрай низький рівень фінансової автономії – в межах 1–2%, при нормативному рівні 50%. З огляду на низький рівень власного капіталу в структурі джерел фінансування діяльності ТОВ «Поліпроект», не відповідає нормативним вимогам також значення коефіцієнту фінансування, який характеризує співвідношення зобов'язань та власного капіталу. В середньому він становив 81,15. Якщо в 2015 році на 1 грн. власного капіталу припадало 94,03 грн. зобов'язань, в тому числі 28,82 грн. довгострокових та короткострокових кредитів, то у 2019 році зобов'язання вже в 39,88 перевищували власний капітал.

Позиковий капітал підприємства представлений як довгостроковими, так і короткостроковими кредитами. При цьому частка довгострокових кредитів в структурі позикового капіталу поступово зростала в наслідок їх додаткового залучення і склала на кінець 2019 року 87,8%.

Аналіз показників оборотності і рентабельності вказує на в цілому ефективне використання фінансових ресурсів підприємством протягом досліджуваного періоду при формуванні тенденції до погіршення в умовах фінансової кризи в наслідок скорочення чистого походу від реалізації.

В середньому кожна гривня фінансових ресурсів, залучених для фінансування діяльності підприємства, приносила щороку 2,32 грн. чистого доходу. Рівень віддачі вкладеного капіталу зріс з 2,13 у 2015 році до 2,55 у 2019 році .

В той же час кількість обертів, здійснюваних кожною грошовою одиницею власного капіталу підприємства, скоротилася з 203 у 2015 році до 105 у 2019 році при середньому їх значенні 185,5.

Основні засоби підприємства забезпечували в середньому отримання чистого доходу у розрахунку на 1 грн. їх вартості в обсязі 15,89 грн. У 2019 році фондівіддача становила 13,54, що на 2,08 нижче , ніж у 2015 році та на 3,13 менше, ніж у 2018 р.

За представленими в табл. 2.4 показниками, рентабельність продукції підприємства поступово зростала за рахунок збалансованого управління динамікою доходів від реалізації та собівартістю закупок товарів. Якщо у 2015 році на кожну гривню собівартості реалізованої продукції припадало 10,7 коп. валового прибутку, то у 2019 році – вже 12, 7 коп. За 2019 рік підприємству вдалося досягти збільшення рентабельності продукції на 0,176 одн. порівняно з попереднім періодом.

Рентабельність сукупних активів за весь період, що досліджується зросла з 0,00458 до 0,00566, а за підсумками роботи у 2019 році скоротилася на 0, 00375 одн., хоча і залишилася вище середньорічного рівня.

Істотне падіння спостерігається за показниками рентабельності, що визначаються на основі чистого прибутку. Рентабельність власного капіталу у 2019 році становила 0,03158, що на 0,39451 менше, ніж у 2018 році та на 0,13979 менше, ніж у 2015 році.

В свою чергу чиста рентабельність продажів у зв'язку із одночасним пропорційним зменшенням і чистого прибутку і чистого доходу від реалізації залишилася майже без змін. Після її зростання у 2016 році вона зберігається на рівні 0,03%.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що ТОВ «Поліпроект» має певні фінансові проблеми, пов'язані з нераціональною політикою формування та використання свого капіталу, що виявляється в низькому рівні фінансової незалежності підприємства, незадовільній структурі фінансування запасів і витрат, відсутності власного оборотного капіталу.

Фінансовий стан підприємства можна охарактеризувати як нестійкий, оскільки матеріальні оборотні активи фінансуються виключно за рахунок позикових засобів.

У підприємства існують проблеми забезпеченням фінансової стійкості і платоспроможності, що обумовлені, на нашу думку, в основному неефективною політикою формування його оборотного капіталу, в тому

числі незадовільною кредитною політикою, яка не забезпечує утворення нормальної структури оборотних активів з позиції підтримки гарантованого рівня платоспроможності.

Перед нами постають завдання більш докладного дослідження стану розрахунків підприємства з його дебіторами, аналізу і оцінки ефективності використання дебіторської заборгованості підприємством.

2.2 Аналітичний і синтетичний облік розрахунків з покупцями та іншими дебіторами

Розрахункові взаємовідносини між покупцями і ТОВ «Поліпроект» виникають у процесі господарської діяльності підприємства. Цим відносинам повинне передувати укладання договорів (контрактів) купівлі-продажу товарно-матеріальних цінностей, договорів підряду на виконання різних робіт, надання послуг. Договір купівлі-продажу представляє собою комерційний документ, згідно з яким оформлено торгівельну угоду. У ньому міститься письмова угода сторін про поставку товарів – зобов'язання продавця передати певне майно у власність покупця та зобов'язання покупця прийняти це майно і сплатити за нього певну грошову суму.

Порядок та форми розрахунків між постачальником та покупцем визначаються в господарських договорах. Це найбільш розповсюджена і важлива підстава виникнення зобов'язань та основна форма реалізації товарно-грошових відносин в ринковій економіці.

Обов'язковою умовою укладання договорів має бути максимально точне відображення зобов'язань обох сторін.

Відповідальність за своєчасну і якісну підготовку необхідних матеріалів та оформлення договірних відносин, а також облік, реєстрацію, зберігання договорів рекомендується покладати на службу, відповідальну за

підготовку і оформлення договірних відносин відповідно до покладених на неї функцій: «матеріально-технічного забезпечення, збуту, комерційну, маркетингу, менеджменту, технічного контролю, реклами, капітального будівництва, фінансів, транспорту, інші служби відповідно до їх функцій в порядку, визначеному на підприємстві» [63].

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин по товарних операціях з постачальниками та підрядниками служать первинні документи з обліку.

Розрахунки з вітчизняними постачальниками та підрядниками проводяться на підставі документів постачальника: накладних, рахунків-фактур, рахунків, актів прийнятих робіт, послуг, податкових накладних, товарно-транспортних накладних, якщо в розділі «Відомості про вантаж» неможливо перерахувати всі найменування товару.

«Розрахункові документи, які надає підприємство-постачальник покупцю на суму оплати за отриману продукцію, виконані роботи та надані послуги, повинні бути акцептовані. При організації обліку ці функції повинні бути доведені до конкретних виконавців» [12].

«Акцепт розрахункових документів» – надпис уповноваженої особи (акцептант) на рахунку, який засвідчує згоду прийняти рахунок до оплати. Після цього покупець надає своєму банку «платіжне доручення» на оплату придбаного товару і отримує виписку уповноваженого банку про списання грошових коштів з поточного рахунку. Якщо оплата товару проводиться готівкою через підзвітну особу, то заповнюють «видатковий касовий ордер» на видачу готівки під звіт та авансовий звіт про використання виданої готівки: «з квитанцією до прибуткового ордеру, чеком, копією чеку з відміткою «сплачено».

Підставою для оприбуткування та оплати придбаного товару також є документ, що підтверджує його якість. В разі невідповідності одержаних товарно-матеріальних цінностей умовам договору виставляється претензія.

Таким чином, якщо підприємство вирішило придбати ті чи інші

товарно-матеріальні цінності, то про таку подію свідчать принаймні два різні документи: «банківський (касовий) документ про оплату їх вартості та накладна про надходження від постачальника». Банківський документ про оплату хоча й містить відомості про конкретний товар, однак жодним чином не свідчить про фізичне надходження цих товарів, так само як накладна про надходження не може свідчити про оплату їх вартості.

Документальне оформлення внутрішніх та внутрішньогосподарських розрахунків залежить від характеру операції, що здійснюється.

«Відсотки нараховуються на підставі укладених договорів, а перерахування – на підставі платіжних документів» [64].

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин з покупцями і замовниками слугують первинні документи з обліку розрахунків (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 – Види документів для розрахунків з покупцями та замовниками

Розрахунки з вітчизняними покупцями	Розрахунки з іноземними покупцями
Виникнення заборгованості	
<ul style="list-style-type: none"> - накладні - рахунки-фактури - рахунки - акти прийнятих робіт, послуг - податкові накладні - товарно-транспортні накладні (ТМ-1) - товарні накладні 	<ul style="list-style-type: none"> - комерційні документи (рахунки-фактури) - транспортні накладні (СМР – залізнична накладна, авіанакладна, коносамент, товарно-транспортна накладна, пакувальні листи) - платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ - розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
Погашення заборгованості	
Виписки банку, ПКО, векселі	Виписки банку, векселі

При здійсненні товарообмінних (бартерних) операцій сторони укладають договори, в яких визначають строки взаємних поставок товарів, обов'язки сторін з виконання умов договору та відповідальність сторін у випадку порушення прийнятих зобов'язань.

При відвантаженні товару, виконанні робіт, наданні послуг за

бартерним обміном в обов'язковому порядку складаються рахунки-фактури, накладні, акти тощо, в яких зазначається окремим рядком сума податку на додану вартість, дата складання, найменування і адреса постачальника та покупця [13].

Для обліку дебіторської заборгованості покупців і замовників використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками».

Рахунок 36 активний, призначений для обліку розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, послуги, крім заборгованості, забезпеченої векселем.

По дебету рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів і включені до вартості реалізації, по кредиту – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, в касу та інші види розрахунків. Сальдо рахунку дебетове і відображає заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію (роботи, послуги).

До рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відкриваються такі субрахунки:

– 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» - для обліку розрахунків з покупцями і замовниками, що знаходяться на митній території України. На ньому обліковується розрахунки за пред'явленими покупцями та замовниками та прийнятими банком до оплати розрахунковими документами за відвантажену продукцію (товари), проведені роботи, надані послуги;

– 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» - для обліку розрахунків з іноземними покупцями і замовниками по експортних операціях. На ньому ведеться облік сум, аналогічних тим, що обліковуються на субрахунку 361.

Етапи та порядок загального ведення обліку розрахунків з покупцями і

замовниками представлені на рисунку 2.2.

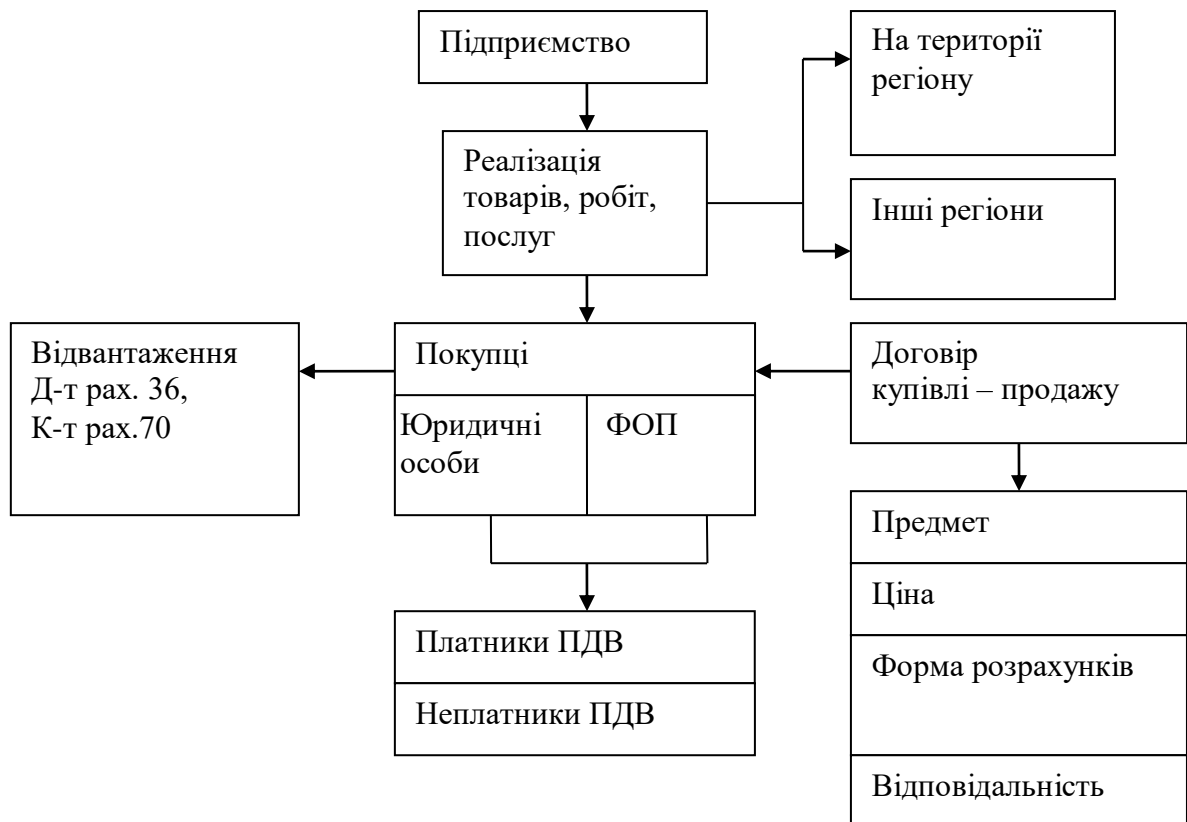

Рисунок 2.2 – Порядок ведення обліку розрахунків і покупцями на ТОВ «Поліпроект»

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин за товарними операціями слугують первинні документи з обліку розрахунків з покупцями і замовниками.

В основу обліку експортних угод без участі посередника покладений договір поставки. За ним українська сторона може отримувати грошові кошти від іноземного покупця до або після відвантаження експортної продукції.

На суми оплати за відвантажену продукцію, виконані роботи та надані послуги підприємство надає розрахункові документи покупцю або замовнику.

Побудова аналітичного обліку повинна забезпечити отримання даних «про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також про заборгованість, не сплачену в строк» [67, с. 382]. Аналітичний облік

розрахунків з покупцями і замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», крім того, аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовлений договором.

Обліковими регістрами по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» є: журнал-ордер та відомість, в якій дані представлені в аналітичному розрізі.

Основні бухгалтерські проводки рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» наведено нижче (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Відображення в обліку операцій по рахунку 36 «Розрахунки з купцями та замовниками»

№	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5
1	Відображено дохід від реалізації кондиціонерів	36«Розрахунки з покупцями та замовниками»	70«Доходи від реалізації»	16260
2	Нараховано ПДВ у складі ціни реалізації	70«Доходи від реалізації»	641 «ПДВ»	2710
3	Отримані грошові кошти від покупця	311 «Рахунки в банках»	361«Розрахунки з покупцями та замовниками»	16260
4	Отримана попередня плата від покупців	311 Рахунки в банках»	681«Розрахунки за авансами одержаними»	13900
5	Проведення заліку отриманих авансів після відвантаження кондиціонерів покупцям	681«Розрахунки за авансами одержаними»	36«Розрахунки з покупцями та замовниками»	13900
6.	Списано безнадійну дебіторську заборгованість, визнану безнадійною: - у частині резерву	38 «Резерв сумнівних боргів»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	-
7	- у сумі, що перевищує резерв	944 «Сумнівні та безнадійні борги»		-
8	- одночасно відображено суму списаної заборгованості на позабалансовому рахунку	071 «Списана дебіторська заборгованість»		-

Синтетичний облік по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і

замовниками» ведеться в «Журналі 3». Поточна дебіторська заборгованість покупців та замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем) відображається в статті балансу «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (рядки 1125-1155 активу балансу).

До підсумку балансу включається чиста реалізаційна вартість. Продукція та послуги ТОВ «Поліпроект» реалізуються тільки на території України, його покупцями є особи які:

- купують кондиціонери без монтажу;
- купують кондиціонери з монтажем;
- ремонтують кондиціонери;
- замовляють технічне обслуговування.

Для обліку розрахунків з покупцями на підприємстві ведеться тільки синтетичний рахунок 36. Тож вважаємо за доцільне внесення відповідних змін до облікової політики підприємства в частині введення субрахунків до рахунку 36, що надасть змогу об'єктивно відображати дебіторську заборгованість за структурою (таблиця 2.7).

Таблиця 2.7 – Пропонований аналітичний облік розрахунків з покупцями

Код рахунку	Назва субрахунку	Код субрахунку	Назва субрахунку
36	Розрахунки з покупцями і замовниками	361	Розрахунки покупцями за системи кондиціонування без монтажу
		362	Розрахунки покупцями за кондиціонери з монтажем
		363	Розрахунки покупцями за ремонт систем кондиціонування
		364	Розрахунки покупцями за технічне обслуговування

До розрахунків за іншою поточною дебіторською заборгованістю відносяться «розрахунки з різними дебіторами за авансами виданими, врахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями, строк

сплати яких припадає на поточний або наступний господарський рік, різні за своїм економічним змістом розрахунки з юридичними і фізичними особами, зокрема: розрахунки підприємств і організацій по операціях некомерційного характеру (за роботи та послуги, виконані установами зв'язку, навчальними закладами, науково-дослідними організаціями тощо); розрахунки за виконавчими документами судових органів; розрахунки з персоналом підприємства по наданих безпроцентних позиках».

Ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами на рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

По дебету рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, по кредиту – її погашення чи списання [25].

Рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» має такі субрахунки наведемо їх у вигляді таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Види субрахунків, синтетичного рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами»

№ субрахунка	Назва субрахунка	Характеристика
1	2	3
371	Розрахунки за виданими авансами	Передбачений для обліку розрахунків за виданими авансами під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також для оплати продукції та робіт, прийнятих замовником за часткові готовності
372	Розрахунки з підзвітними Особами	Ведеться облік розрахунків з підзвітними особами. Цей субрахунок використовується для обліку грошових коштів, виданих в підзвіт працівникам (зі спискового складу) на адміністративно-господарські, операційні витрати та службові відрядження
373	Розрахунки за нарахованими доходами	Ведеться облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо. які підлягають отриманню
374	Розрахунки за претензіями	Ведеться облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенєю, неустойками
375	Розрахунки за відшкодуванням завданих	Ведеться облік розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків в результаті нестач і втрат від псування цінностей, нестач та розкрадання грошових коштів, якщо

Продовження таблиці 2.8

1	2	3
	збитків	винуватця виявлено
376	Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Ведеться облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках
377	Розрахунки з іншими дебіторами	Виникають з приводу розрахунків за іншими операціями, облік яких не відображається на інших субрахунках рахунку 37 "Розрахунки з річними дебіторами", зокрема, розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), всі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки. Для узагальнення інформації про розрахунки з працівниками підприємства за товари, продані в кредит, за наданими позиками, з відшкодування матеріального збитку, видачі в розстрочку форменого одягу, страховому відшкодуванню страхових сум працівникам тощо
378	Розрахунки з державними цільовими фондами	Ведеться облік розрахунків з державними цільовими фондами, зокрема розрахунки з тимчасової непрацевдатності
379	Розрахунки за операціями з деривативами	Ведеться облік розрахунки за операціями з деривативами. У кінці місяця субрахунок закривається у кореспонденції з рахунком інших операційних доходів або інших операційних витрат

Аванс представляє собою грошову суму або іншу майнову цінність, яка передається в рахунок виконання договірної зобов'язання (наприклад, в рахунок наступних поставок). Це повний або частковий платежі.

Здійснюючи авансовий платіж, покупець фінансує продаж за деякий час до надходження товару. Для обліку розрахунків за виданими авансами під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також по оплаті продукції та робіт, прийнятих замовником по частковій готовності, передбачений рахунок 371 «Розрахунки за авансами виданими».

Авансові платежі постачальникам та іншим підприємствам оформлюють платіжними дорученнями, в яких міститься посилання на укладений договір. Підтвердженням проведених платежів є виписка банку. Зарахування оформлюється розрахунком (довідкою) бухгалтерії.

Аналітичний облік по рахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами» ведеться в розрізі окремих одержувачів грошових коштів у вигляді авансових платежів (по кожному дебітору).

Відобразимо основні операції, які застосовуються на ТОВ «Поліпроект» з обліку розрахунків за виданими авансами в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Облік операцій по розрахунках за виданими авансами

№	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, тис. грн.
1	Перерахована попередня оплата за виробничі запаси постачальнику	371	311	5413
2	Нараховано суму податкового кредиту з ПДВ	641	644	902
3	Отримання виробничих запасів, за які раніше було перераховано аванс	201	371	2531
4	Нараховано суму податкового кредиту з податку на додану вартість	644	631	422
5	Зарахування передоплати (авансу), раніше виданої постачальнику	631	371	1541
7	Отримано устаткування, а також прийняті роботи і послуги, віднесені на капітальні вкладення	15	631	15460
8	Прийнято вартість послуг сторонніх організацій, отримання яких пов'язано з виробництвом продукції, виконанням робіт чи послуг	23	631	24,8

В процесі господарської діяльності у підприємств виникає необхідність видачі з каси готівки працівникам підприємства «під звіт на господарські витрати і службові відрядження». В цьому випадку виникають розрахункові відносини з підзвітними особами. «Підзвітні особи» - це працівники даного підприємства, які отримали грошові суми в підзвіт для майбутніх витрат згідно з наказом (розпорядженням) керівника підприємства.

На підприємстві повинен бути складений і затверджений наказом керівника список осіб, які мають право одержувати гроші в підзвіт на господарські потреби.

Працівники, які одержали готівку в підзвіт, зобов'язані подати до бухгалтерії підприємства авансовий звіт про витрачені суми, до якого повинні бути додані всі виправдовні документи: «акт закупівлі, акти на списання

представницьких витрат в межах передбачених норм з доданням відповідних документів на оплату рахунків ресторанів, кафе, готелів тощо, чеки, квитанції, рахунки магазинів, готелів, залізничні, авіаційні та інші проїзні квитки». Обов'язковим реквізитом авансового звіту є резолюція керівника підприємства чи уповноваженої ним особи про затвердження вказаної суми витрат і його підпис.

«Днем вибуття и вважається день відправки транспортного засобу з місця постійної роботи робітника, який їде у відрядження. Днем прибуття із відрядження — день прибуття транспортного засобу на місце постійної роботи. На робітника, який перебуває у відрядженні, розповсюджується режим робочого часу того підприємства, в яке він має відрядження. Якщо за час відрядження не використані дні відпочинку, інші дні для відпочинку після повернення із відрядження йому не надаються. Якщо робітник поїхав у відрядження у вихідний день, йому після повернення надається інший день відпочинку. За робітником, який знаходиться у відрядженні, зберігається місце роботи і середній заробіток» [31].

Якщо у відрядженні працівник захворів, йому повертаються витрати по найму жилого приміщення і виплачуються добові протягом всього періоду, поки він не може за станом здоров'я приступити до виконання службового доручення, але не більше двох місяців. За цей період йому на загальних основах виплачується допомога по тимчасовій непрацездатності.

Після повернення із відрядження працівник повинен представити авансовий звіт протягом трьох днів.

Суму авансу на відрядження, що видається в підзвіт, визначають на підставі попереднього розрахунку.

Після складання авансового звіту визначається різниця між сумою отриманого авансу і фактичними витратами. Якщо різниця позитивна, то це сума невикористаного авансу, а якщо від'ємна — працівник витратив частину власних грошових коштів, тобто здійснив перевитрату авансової суми, що повинна бути відшкодована працівникові без його заяви з каси підприємства.

Винятки складають випадки, коли перевитрати були здійснені на цілі, не передбачені наказом. У такому випадку можливі наступні варіанти:

- суму перевитрат за авансовим звітом не відшкодовують і на завансовому звіті пишуть тільки ту суму, яка затверджена керівником;
- суму перевитрат відшкодовують за рішенням керівника з наступним приєднанням цієї суми до сукупного оподаткованого доходу працівника.

Якщо підзвітна особа не надала звіти і необхідні виправдовуючі документи у встановлені строки або не повернула в касу залишки невикористаних сум авансів, бухгалтерія має право утримати таку заборгованість з нарахованої заробітної плати в порядку, встановленому чинним законодавством. Це положення застосовується лише щодо сум авансів, виданих в національній грошовій одиниці України на господарські потреби чи витрати на відрядження.

Відображення в обліку ТОВ «Поліпроект» операцій з розрахунку з підзвітними особами наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Облік операцій щодо розрахунку з підзвітними особами

№ з/п.	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	Відображено суму авансу, виданого працівнику на відрядження або на господарські потреби	372	30	840
2	Списані на рахунки витрат витрати, оплачені з підзвітних сум і затверджені керівником в межах норм	23 , 91, 92, 93	372	554,1
3	Повернуті в касу залишки невикористаних сум списуються з підзвітних осіб	30	372	285,9

До обліку приймаються авансові звіти, які перевірені арифметично, за змістом (щодо необхідності витрат та відповідності до призначення авансу) і затверджені керівником підприємства.

Бухгалтер опрацьовує авансовий звіт, проставляючи на документах і на звіті кореспондуючі рахунки, які відповідають призначенню авансу.

Підчистки, помарки, необумовлені виправлення, перекручення дат у посвідченні на відрядження та авансовому звіті не припускаються. Авансовий звіт обов'язково підписується підзвітною особою.

Для обліку розрахунків з підзвітними особами призначено рахунком 372 «Розрахунки з підзвітними особами». «По дебету рахунку в кореспонденції з рахунками грошових коштів відображається видача коштів підзвітній особі, по кредиту – списання затверджених сум на відповідні рахунки. Сальдо може бути як дебетовим, так кредитовим. Аналітичний облік ведеться за кожною підзвітною особою» [20].

Дебіторська заборгованість підзвітних осіб нараховується за фактом отримання даними особами авансових підзвітних сум і погашається при повному розрахунку за даними сумами. Відобразимо суму авансу, виданого працівнику на відрядження: Дебет 372, Кредит 30. Використані підзвітні суми для придбання основних засобів: Дебет 10, Кредит 372. Утриманно із заробітної плати працівника підзвітні суми: Дебет 661, Кредит 372. Відобразимо пере-вирачання підзвітною особою сум понад встановленої норми: Дебет 949, Кредит 372. Повернуто в касу залишки невикористаних підзвітних сум: Дебет 30, Кредит 372.

Для відображення розрахунків підприємства за належними до отримання відсотками, дивідендами, роялті й іншими доходами від вкладень в інші підприємства, а також доходів від передачі в оренду майна призначений рахунок 373 «Розрахунки за нарахованими доходами».

Дебіторською заборгованістю за нарахованими відсотками визнається і різниця між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів, яка виникла внаслідок відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги. Аналітичний облік доходів ведеться у розрізі їх видів.

Облік операцій за нарахованими доходами відбувається наступним чином:

– нараховано дивіденди на дочірніх підприємствах – Дебет 373, Кредит

141.

– нараховано дивіденди на інших підприємствах – Дебет 373, Кредит

731.

– нараховані %, які відносяться к конкретному звітному періоду – Дебет 373, Кредит 732.

– нарахован роялті: Дебет 373, Кредит 733.

– погашена заборгованість по нарахованим доходам: Дебет 311, Кредит 373.

Облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенею, неустойками ведеться на рахунку 374 «Розрахунки за претензіями»

Підставою для запису операцій по рахунку 374 є акти приймання вантажу, рішення судових органів, письмова згода постачальників на пред'явлені претензії, виписки установ банку на суми, що надійшли в порядку задоволення претензій.

Аналітичний облік ведеться в розрізі постачальників, транспортних організацій та інших юридичних осіб і пред'явлених до них претензій.

Визнання дебіторської заборгованості розрахунків за претензіями відбувається одночасно з визнанням відповідного доходу. Бухгалтерські операції з обліку на рахунку 374 порахуємо нижче:

– пред'явлена претензія постачальнику о нестачі товарно-матеріальних цінностей (дебет 374, кредит 63);

– пред'явлена претензія постачальнику за неякісну сировину і матеріали (дебет 374, кредит 20,22,28);

– пред'явлена претензія постачальнику на суму ПДВ за неякісні товарно-матеріальні цінності (дебет 374, кредит 641);

– отримані товарно-матеріальні цінності за рахунок пред'явленої претензії (дебет 20,22,28, кредит 374);

– відображення ПДВ за повернення товарно-матеріальних цінностей

(дебет 641, кредит 374);

– зараховані грошові кошти як погашення заборгованості по претензіям (дебет 31, кредит 374).

Для обліку розрахунків за відшкодування підприємству завданих збитків у результаті недостач та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено, призначено рахунок 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків».

Покриття працівниками шкоди у розмірі заробітку, відбувається за розпорядженням власника як уповноваженої ним особи, а в інших випадках – шляхом подання власником позову до районного (міського) суду. Тому підставою запису сум по дебету 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» будуть наказ керівника або відповідне рішення суду, а їх списання з кредиту – документи, що підтверджують погашення заборгованості або утримання сум із заробітної плати.

Основні операції по рахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» наведено нижче:

– віднесено на винну особу фактичну недостачу, що підлягає відшкодуванню (дебет 375, кредит 716);

– зарахування на позабалансовий рахунок 072 суми здійснюється одночасно зі списанням суми нестач і втрат від псування цінностей та дебіторської заборгованості на витрати підприємства (дебет 072), а зменшення суми невідшкодованих нестач і втрат від псування цінностей на субрахунку 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей» відображається після вирішення питання про винуватців з одночасними записами за дебетом субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» і кредитом субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів» в сумі, що належить до відшкодування винуватцями (кредит 072);

– погашено заборгованість винною особою грошовими коштами (дебет 30,31, кредит 375);

– утримано суму недостачі із заробітної плати (дебет 661, кредит 375).

Облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках ведеться на рахунку 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок». Підставою для записів по дебету рахунку є договір між членами кредитних спілок, платіжні доручення, по кредиту – авізо про оприбуткування майна учасником, який веде спільні справи. Аналітичний облік ведеться за кожною виданою позикою, кожним членом спілки.

Одержання позики членом кредитної спілки відображається проводкою дебет 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок», кредит 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках». Повернення виданих коштів учасником зі спілки: дебет 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках», кредит 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок».

Облік розрахунків за іншими операціями, які не відображаються на розглянутих вище субрахунках рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами», зокрема розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами). Інші розрахунки, ведеться на рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами».

Аналітичний облік по рахунку 377 ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення і погашення. Видача позик робітникам і службовцям проводиться, як правило, з каси підприємства і оформлюється бухгалтерською проводкою: дебет 377 «Розрахунки з іншими дебіторами», кредит 30 «Каса» [13].

На рахунку 377 також обліковується розрахунки з працівниками підприємства за товари, продані в кредит. Порядок обліку цих розрахунків залежать від вибору джерела погашення кредитів за товари, продані в кредит:

- за рахунок кредитів банків (дебет 377, кредит 601);
- на підставі виданих працівникам доручень - зобов'язань (дебет 66, кредит 685; дебет 685, кредит 30,31);
- при реалізації продукції працівнику підприємства (дебет 377, кредит

701).

Погашення кредиту відбувається залежно від умов договору різними способами:

- утримання із заробітної плати (дебет 661, кредит 377);
- внесенням готівки в касу (дебет 301, кредит 377);
- перерахуванням коштів на банківські рахунки (дебет 311, кредит 377).

Поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з розрахунками за реалізовані товари, роботи, послуги, списуються бухгалтерською проводкою: дебет 944 «Сумнівні та безнадійні борги», кредит 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Одночасно: дебет 071 «Списана дебіторська заборгованість». На поза балансованому рахунку сума списаної дебіторської заборгованості обліковується не менше трьох років з дати списання для прослідковування за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника. Відомості про розрахунки з різними дебіторами відображаються в журналі номер 3. В балансі дебіторська заборгованість по не товарних операціях відображається в рядках 1130 -1155 другого розділу активу

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» для підтвердження правильності та достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності передбачено «проведення підприємствами незалежно від форм власності інвентаризації майна, коштів і фінансових зобов'язань» [56].

Під інвентаризацією розуміють «перевірку фактичної наявності та стану об'єкту контролю, яка здійснюється шляхом спостереження, вимірювання, реєстрації та порівняння отриманих даних з даними бухгалтерського обліку» [8].

Інвентаризації притаманний комплекс наступних господарсько-правових ознак: «наявність розпорядчого документу, здійснення дій колегіальним органом, виявлення кількісних і якісних характеристик об'єкту, реєстрація та оцінка фактів, нормативно-правове регулювання, бухгалтерська обробка документів, узагальнення та реалізація результатів, прийняття

рішень».

Гололовний бухгалтер ТОВ «Поліпроект» розробляє проект перспективного плану проведення інвентаризацій на півріччя, на підставі якого складається щомісячний план. Відповідальність за організацію інвентаризації згідно із законодавством покладається на директора ТОВ «Поліпроект», до обов'язків якого входить: створення необхідних умов для її проведення у стислі терміни, визначення об'єктів, кількості і термінів проведення інвентаризації.

Процес здійснення будь-якої інвентаризації розпочинається і підготовки та видачі наказу на її проведення, що є внутрішнім документом і регламентує порядок проведення та об'єкти інвентаризації, строки проведення інвентаризації, склад інвентаризаційної комісії та оформлення необхідної документації.

На ТОВ «Поліпроект» користуються типовими формами первинної документації, застосування яких суттєво полегшує суто механічну роботу і дозволяє приділити більше уваги спеціальним питанням виявлення та оформлення змістовних елементів за результатами будь-якої інвентаризації.

Для оформлення результатів інвентаризації розрахунків з покупцями і замовниками, постачальниками та іншими дебіторами і кредиторами на ТОВ «Поліпроект» застосовується форма № інв-17 «Акт інвентаризації розрахунків з покупцями і замовниками та іншими дебіторами і кредиторами», за вказаними видами заборгованості до акту інвентаризації розрахунків додається довідка (додаток до форми № інв-17), яка є підставою для складання форми № інв – 17. довідка складається в розрізі синтетичних рахунків бухгалтерського обліку.

Для проведення інвентаризації за об'єктом дебіторська заборгованість на суми заборгованості постачальників за невідфактурованими поставками після їх перевірки бухгалтерія повинна затребувати від постачальників розрахунково-платіжні документи. На рахунках обліку розрахунків з покупцями і замовниками, постачальниками і підрядниками, розрахунків з

установами банків, фінансовими і податковими органами, іншими дебіторами і кредиторами повинні залишатися виключно узгоджені суми, відображення в обліку неврегульованих сум не допускається. Реальність даних бухгалтерського обліку про стан розрахунків підтверджується актами звірки [4].

При інвентаризації стану розрахунків з працівниками підприємства перевіряються: звіти підзвітних осіб за виданими авансами із врахуванням їх цільового призначення; виявляються несплачені суми по заробітній платі, які підлягають депонуванню, а також суми і причини виникнення переplat працівникам; обґрунтованість відображеної в бухгалтерському обліку заборгованості за недостачами і крадіжками.

Перед початком інвентаризації усім дебіторам підприємства-кредитори повинні передати акти звірки розрахунків, що пред'являються інвентаризаційній комісії для підтвердження реальності заборгованості. Підприємства-дебітори зобов'язані протягом десяти днів від дня отримання виписок підтвердити заборгованість або заявити свої заперечення.

Інвентаризація реєстраційних, бюджетних, валютних та поточних рахунків, розрахунків з бюджетом, підзвітними особами, робітниками і службовцями, депонентами та іншими дебіторами і кредиторами полягає у звіренні документів і записів у реєстрах обліку і перевірці обґрунтованості сум, відображених на відповідних рахунках. Комісія встановлює терміни виникнення заборгованості за цими рахунками, реальність заборгованості і винних осіб, у випадках пропуску термінів позовної давності.

Усім дебіторам установи-кредитори повинні передати дані про їхню заборгованість, які пред'являються інвентаризаційній комісії для підтвердження реальної заборгованості шляхом складання актів звірки взаєморозрахунків.

Дебітори зобов'язані протягом десяти днів з дня отримання документального підтвердження засвідчити заборгованість або заявити свої заперечення.

На рахунках розрахунків з дебіторами і кредиторами повинні залишатися тільки узгоджені суми. Якщо до кінця звітного періоду не вдалось усунути розбіжності, що виникли або невстановлені розбіжності, то розрахунки з дебіторами і кредиторами показуються кожною зі сторін у своєму балансі в сумах, які виходять з їх бухгалтерських записів і визнані нею вірними.

Зацікавлена сторона передає матеріали про розбіжності на вирішення у відповідні органи. При розрахунках з фінансовими податковими органами та банками неурегульовані суми розрахунків не допускаються.

Інвентаризаційна комісія шляхом документальної перевірки повинна також установити:

- правильність розрахунків з банками, фінансовими, податковими органами, позабюджетними фондами, з вищестоящою установою, іншими установами, а також зі структурними підрозділами установи, виділеними на окремі баланси;

- заборгованість підзвітних осіб, а також правильність і обґрунтованість сум заборгованості з нестач і крадіжок та вжиті заходи про стягнення цієї заборгованості;

- правильність і обґрунтованість сум дебіторської, кредиторської і депонентської заборгованості, в т.ч. суми кредиторської і депонентської заборгованості, щодо якої термін позовної давності минув. Ці суми кредиторської і депонентської заборгованості, що знаходяться на балансі, термін позовної давності яких минув, підлягають внесенню в доход бюджету, з якого фінансується установа, не пізніше десятого числа місяця, наступного за тим, в якому минули терміни позовної давності. За неможливості внесення в бюджет цих сум через відсутність фінансування вони відображаються поза балансом протягом п'яти років;

- реальність заборгованості робітникам і службовцям із заробітної плати, з розрахунків із робітниками і службовцями за безготівковими перерахунками;

– чи вжито заходи для стягнення дебіторської заборгованості у встановленому порядку.

Результати інвентаризації розрахунків оформляються актом.

В акті вказуються найменування про інвентаризованих субрахунків і суми виявленої неузгодженої дебіторської і кредиторської заборгованості, безнадійних боргів та кредиторської і дебіторської заборгованості, термін позовної давності якої минув.

У вказаних видах заборгованості до акту слід додати довідку, в якій наводяться найменування та адреси дебіторів і кредиторів, сума заборгованості, за що обліковується заборгованість, з якого часу і на підставі яких документів. Це особливо актуально для встановлення суми безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [38].

За сумами дебіторської заборгованості, термін позовної давності якої минув, в довідці вказуються особи, винні в пропущенні цих термінів.

Списання боргу внаслідок неплатоспроможності боржника не є підставою для скасування заборгованості. Заборгованість слід відобразити поза балансом не менше п'яти років з часу списання для спостереження за можливістю її справляння у випадку зміни майнового стану боржника.

Ретельно слід перевірити і відобразити в довідці суми дебіторської заборгованості, списані з балансу внаслідок неплатоспроможності відповідача і неможливості звернення стягнення на його майно, як то:

- обґрунтованість списання цієї заборгованості;
- правильність обліку списаної заборгованості за балансом;
- здійснення нагляду за можливістю її утримання у випадках зміни майнового стану боржників.

При інвентаризації розрахунків перевіряється обґрунтованість сум, відображених на розрахунках за виданими авансами, підзвітними сумами, депонентами, виданих та одержаними векселями.

2.3 Організаційний аспект обліку резерву сумнівних боргів

Система національних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності дає змогу фінансовій службі оперативно стежити за станом розрахунків контрагентів з підприємством і впливати на нього. Зокрема, реєстри бухгалтерського обліку і звітність вміщують у себе розподіл дебіторської заборгованості покупців та інших контрагентів на реальну дебіторську заборгованість і сумнівну дебіторську заборгованість.

Оскільки актив – це те, що існує реально і є джерелом економічної вигоди, то його відображають за вартістю, що реально може бути отримана від його використання, продажу або погашення. Тому, наприклад, дебіторська заборгованість наводиться в балансі одночасно із зазначенням резерву сумнівних боргів. Заборгованість, зменшена на сумнівні борги, відображає кількість грошей, що дійсно надійдуть на підприємства.

Відповідно до принципу обачності в момент визначення доходу від реалізації відділ бухгалтерії ТОВ «Поліпроект» має визнати можливі втрати від неповернення частини боргів покупцями. Величина цих втрат оцінюється на підставі аналізу інформації про фактичні втрати від неповернення боргів за минулі періоди, враховуючи зміни, що відбулися в умовах реалізації продукції у звітному періоді, або, як очікується, відбудуться в наступному періоді. Тобто із сумнівної заборгованості з метою відображення реальної картини фінансового стану підприємства створюється резерв сумнівних боргів, таким чином, поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості (за П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість») – це сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Сумнівний борг – це дебіторська заборгованість, відносно якої існує ймовірність її неповернення боржником.

Безнадійна дебіторська заборгованість (безнадійний борг) – це заборгованість, відносно якої існує впевненість у її неповерненні боржником, або позовний термін якої минув [58].

Поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією продукції, товарів, послуг (дебіторська заборгованість за розрахунками та інша дебіторська заборгованість), визнана безнадійною, списується з балансу з відображенням витрат у складі інших операційних витрат. За такою заборгованістю резерв сумнівних боргів не створюється.

П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» передбачено 2 методи обчислення резерву:

- виходячи з платоспроможності окремих дебіторів;
- на основі класифікації дебіторської заборгованості.

Величина резерву сумнівних боргів визначається як добуток суми дебіторської заборгованості (далі ДЗ) за продукцію на коефіцієнт сумнівності. Коефіцієнт сумнівності (Кс) показує частку ДЗ за продукцію, щодо повернення якої у підприємства є сумніви.

Метод оцінки резерву, який ґрунтується на платоспроможності дебіторів, доцільно використовувати тільки для підприємств, які мають обмежене коло постійних покупців. Якщо підприємство має велику кількість дебіторів, то оптимальним є використання другого способу обчислення резерву, при якому здійснюються такі розрахунки:

- групування ДЗ за строками непогашення;
- встановлення коефіцієнта сумнівності за кожною групою згідно із сумою безнадійної ДЗ за попередні звітні періоди;
- величина резерву визначається як сума добутків простроченої ДЗ відповідної групи і коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Тому базовим методом оцінки резерву сумнівних боргів (згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість») є метод періодизації дебіторської

заборгованості, за яким здійснюється групування дебіторської заборгованості за термінами непогашення та встановлення відповідного відсотка сумнівних боргів для кожної групи.

ТОВ «Поліпроект» не нараховує резерв сумнівних боргів. У разі його нарахування аналітичний облік необхідно формувати за строками непогашення дебіторської заборгованості. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення ДЗ.

ТОВ «Поліпроект» необхідно сформувати наступні групи простроченої дебіторської заборгованості та відповідні коефіцієнти:

- до 90 днів – 5%;
- від 90 до 180 днів – 25%;
- від 180 днів до 1 року – 50%;
- більше 1 року – 100%.

Коефіцієнт сумнівності (K_c) відповідної групи дебіторської заборгованості визначається за формулою 2.1.

$$K_c = (\Sigma B_{zn} : D_{zn}) : i \quad (2.1)$$

де B_{zn} – фактично списана безнадійна заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи за n -ний місяць обраного для спостереження періоду;

D_{zn} – дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи на кінець n -ного місяця, обраного для спостереження періоду;

i – кількість місяців в обраному для спостереження періоді.

Величина резерву сумнівних боргів на кінець звітнього періоду (P) визначається сумою резервів по кожній групі дебіторської заборгованості і розраховується за формулою 2.2.

$$P = \Sigma Дзн \times Кс \quad (2.2)$$

Використовуючи формулу 2.2, коефіцієнти сумнівності по кожній групі дебіторів, розрахуємо резерв сумнівних боргів за простроченою дебіторською заборгованістю за товари, роботи, послуги за строками погашення для ТОВ «Поліпроект» на 2019 рік:

– для першої групи – $90823,2 \text{ грн.} \times 0,05 = 4541,16 \text{ грн.};$

– для другої групи – $6749,9 \text{ грн.} \times 0,25 = 1687,48 \text{ грн.};$

– для третьої групи – $147,5 \text{ грн.} \times 0,5 = 73,75 \text{ грн.}$

Отже, $P = 4541,16 \text{ грн.} + 1687,48 \text{ грн.} + 73,75 \text{ грн.} = 6302,39 \text{ грн.}$

Створення резерву дебіторської заборгованості передбачається тільки для дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги і не стосується інших видів дебіторської заборгованості, в тому числі виданих авансів.

Стандартом 10 передбачено прогнозувати розмір сумнівних боргів на дату балансу. Ці приблизні збитки розглядаються як витрати поточного звітнього періоду [51].

Створення резерву відображається бухгалтерським записом: Дебет рахунка 944 «Сумнівні та безнадійні борги», Кредит рахунка 38 «Резерв сумнівних боргів». Нарахування резерву сумнівних боргів відображається в складі статті «Інші операційні витрати» звіту в формі 2 «Звіт про фінансові результати» в рядку 1015 .

Якщо на кінець звітнього періоду строк позовної давності по сумнівному боргу не закінчився, він не був погашений і по даному боргу був сформований резерв, підприємство має право не списувати цей резерв і в наступному звітньому періоді до моменту закінчення строку позовної давності по даному зобов'язанню чи його погашення.

«Дебіторська заборгованість, по якій строк позовної давності закінчився, інші борги не реальні для стягнення, списуються по кожному зобов'язанню на підставі даних проведеної інвентаризації, письмового

обґрунтуванню і наказу (розпорядження) керівника організації та відносяться на рахунок резерву сумнівних боргів» [11].

Списання безнадійної заборгованості на дату балансу і відображення в обліку резерву сумнівних боргів здійснюється таким чином:

– спочатку здійснюється списання безнадійної ДЗ за товари: Д-т 38 «Резерв сумнівних боргів» – К-т 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»;

– на суму нарахованого резерву сумнівних боргів формується залишок по К-т 38 «Резерв сумнівних боргів» на дату балансу. Для цього на необхідну суму робиться запис: Д-т 944 «Сумнівні та безнадійні борги» К-т 38.

Останній бухгалтерський запис в обліку проводиться на необхідну суму доповнення, яка дозволяє одержати по К-т 38 залишок, який дорівнює нарахованій сумі резерву. Величина доповнення дорівнює сумі резерву, визначену на дату балансу за мінусом залишку рахунка 38 «Резерв сумнівних боргів» (по К-т), який склався до його коригування плюс сума списаної на дату балансу безнадійної дебіторської заборгованості за товари. При позитивному результаті одержану суму слід донарахувати: Д-т 944 «Сумнівні та безнадійні борги» – К-т 38.

При від'ємному результаті на цю суму: Д-т 944 – К-т 38 (методом красного сторно).

При поверненні боргів, раніше визнаних підприємством сумнівними, але які ще не були визнані безнадійними записи проводяться по дебету рахунків 30 «Касса», 31 «Грошові кошти на рахунках в банках», 10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи», 12 «Нематеріальні активи», 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 20 «Товарно-матеріальні цінності», 28 «Товари» в кореспонденції з відповідними рахунками обліку розрахунків з дебіторами, а невикористана сума резерву за сумнівними боргами в кінці року при інвентаризації приєднується до доходу року записом по дебету рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» в кореспонденції з рахунком 716 «Відшкодування раніше списаних активів».

Розглянемо основні бухгалтерські проводки з обліку сумнівної дебіторської заборгованості у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Облік сумнівної дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів

№ оп.	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Створення резерву сумнівних боргів	944	38	82230,00
2	Списання безнадійної дебіторської заборгованості	38	361	3410
4	Повернення боргу від ТОВ «Брідж» (2,5 %)	311	361	2116,66
5	Відкориговано суму нарахованого за боргом ТОВ «Брідж» резерву сумнівних боргів	944	38	2116,66

Основною причиною списання на фінансові результати дебіторської заборгованості найчастіше буває закінчення строку позовної давності. Такі борги іноді довго числяться на балансі як дебіторська заборгованість. Їх можна виявити за незмінності сальдо і відсутності протягом тривалого часу оборотів на особовому рахунку або в оборотній відомості якого-небудь дебітора.

До списання на фінансові результати дебіторської заборгованості у зв'язку із закінченням строку позовної давності повинні бути обов'язково звірені розрахунки і оформлений відповідний акт.

При страхуванні фінансових (комерційних ризиків) згідно Наказу про облікову політику на ТОВ «Поліпроект» прострочена дебіторська заборгованість визнається безнадійною в момент виникнення страхового випадку. Така заборгованість списується з активів на інші операційні витрати поточного періоду, а сума відшкодування раніше списаної безнадійної заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ СТАНУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОВ «ПОЛІПРОЕКТ»

3.1 Аналіз складу та динаміки дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованість є важливою складовою в структурі поточних активів і впливає на фінансовий стан підприємства. Аналіз дебіторської заборгованості має велике значення в період інфляції, коли іммобілізація власних оборотних активів стає ризиковою.

Джерелом аналізу є баланс підприємства та реєстри застосовуються аналітичного обліку.

Зміни в обсязі дебіторської заборгованості за звітний період можуть бути охарактеризовані даними горизонтального та вертикального аналізу балансу.

Особливу увагу в процесі аналізу дебіторської заборгованості приділяють статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги», яка має найбільшу питому вагу в загальній сумі дебіторської заборгованості [37].

Визначимо, які зміни відбулися в складі та структурі дебіторської заборгованості на кінець звітної періоду порівняно з початком, на прикладі ТОВ «Поліпроект».

Дебіторська заборгованість ТОВ «Поліпроект» (рис 3.1) представлена переважно заборгованістю за товари, роботи, послуги. В середньому за досліджуваний період близько 98,5% боргів дебіторів перед підприємством припадало саме на товарну дебіторську заборгованість. При цьому на кінець 2019 року підприємство взагалі не мало заборгованості за розрахунками, непов'язаними з реалізацією товарів, робіт, послуг.

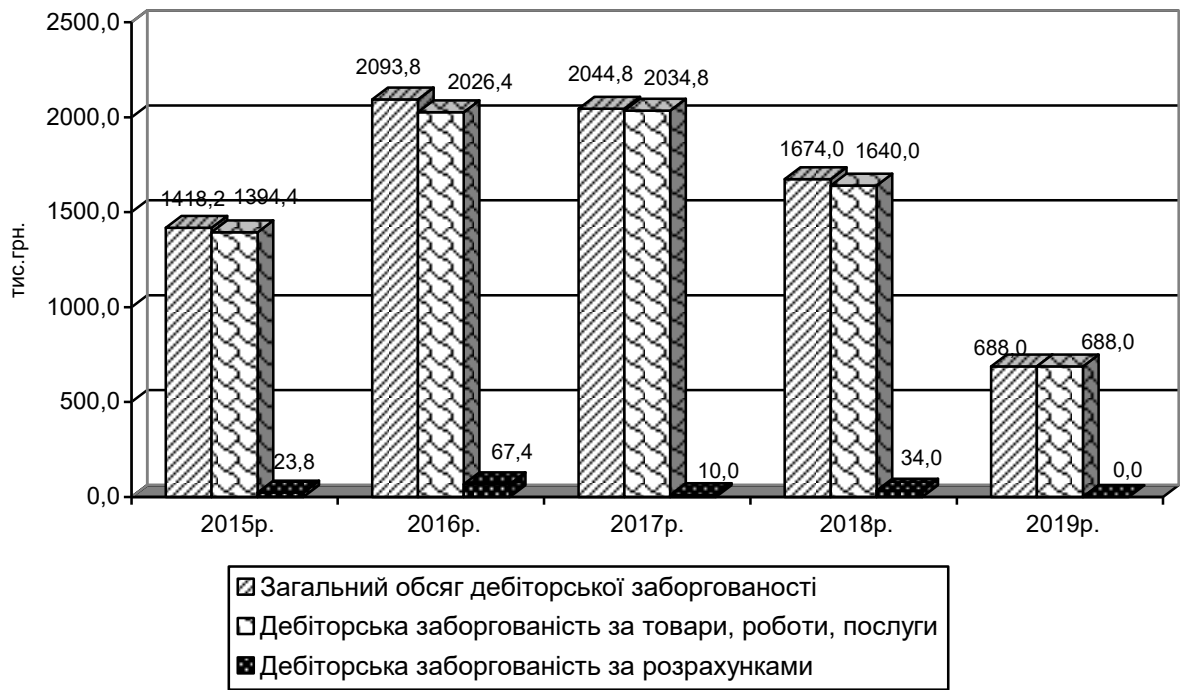

Рисунок 3.1 – Склад та динаміка дебіторської заборгованості ТОВ «Поліпроект» за 2015–19рр.

До 2017 року загальна сума дебіторської заборгованості підприємства мала тенденцію до зростання. Про це свідчить збільшення обсягів боргів дебіторів у 2017 році порівняно із обсягами відповідного періоду 2015 року на 626,6 тис. грн. або 44,2%. В 2017 році дебіторська заборгованість підприємства дорівнювала 2044,8 тис. грн.

Керівництво підприємства відмовилося від продажу товарів з відстрочкою платежу. В наслідок цього обсяги дебіторської заборгованості скоротилися. У 2017 році вони зменшилися на 370,8 тис. грн. або 26,1%, а протягом 2019 року – на 986,0 тис. грн. або 69,5%. Таким чином, на кінець 2019 року загальна дебіторська заборгованість становила лише 688,0 тис. грн., що майже в чотири рази менше.

Зіставлення темпів зростання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та чистого доходу від реалізації (рисунок 3.2) вказує на те, що згортання обсягів продажів з відстрочкою платежів було ефективним до 2017 року, коли динаміка обсягів дебіторської заборгованості

характеризувалася вищими показниками, порівняно з доходами від реалізації.

Так, станом на кінець 2017 року у ТОВ «Поліпроект» спостерігалось зростання дебіторської заборгованості на 0,41 % відносно попереднього періоду при скорочення доходу від реалізації на 15,27 %. Таке співвідношення показників динаміки супроводжувалося уповільненням швидкості обороту товарної дебіторської заборгованості, зниженням ефективності її формування.

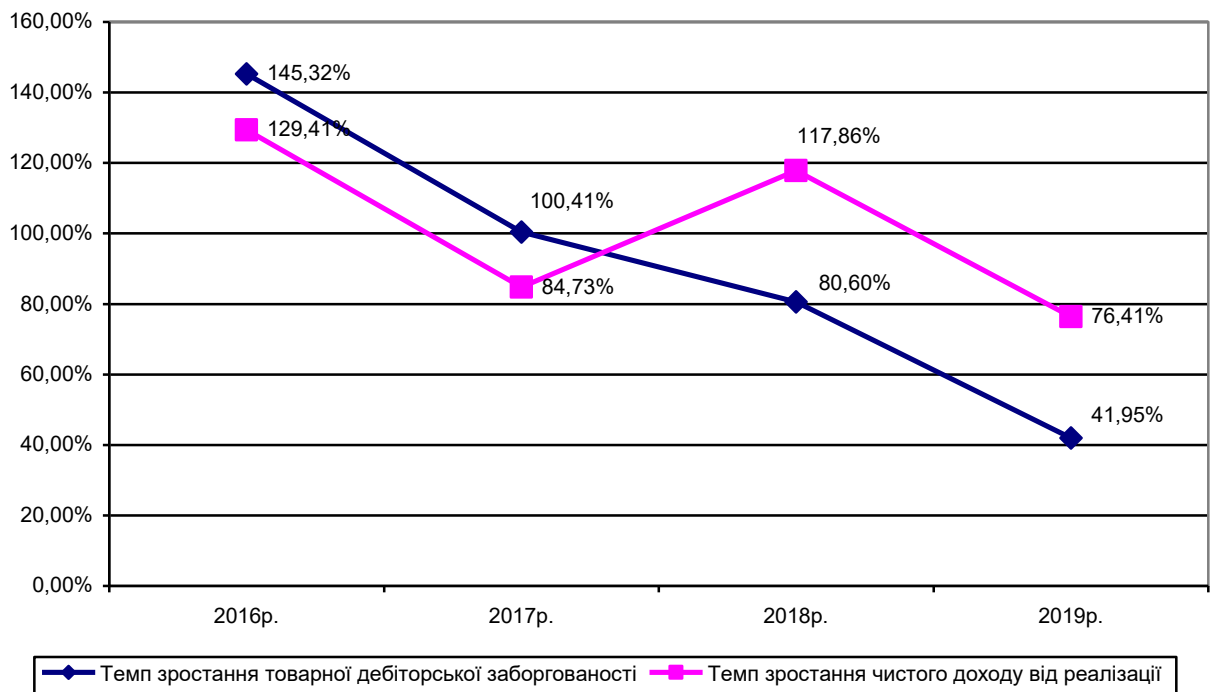

Рисунок 3.2 – Динаміка зростання дебіторської заборгованості і доходів від реалізації ТОВ «Поліпроект» за 2016-2019 рр.

Починаючи з 2017 року показники зростання доходів від реалізації починають випереджати показники динаміки боргів дебіторів за товари, роботи, послуги. Так, у 2019 році при скороченні доходів від реалізації на 23,59 % сформована дебіторська заборгованість за товарними операціями скоротилася на 58,05%. А у 2016 році скорочення дебіторської заборгованості відбувалося на фоні зростання доходів від реалізації. В цілому така динаміка цих показників дозволила підприємству покращити

показники оборотності боргів дебіторів, скоротити період інкасування дебіторської заборгованості.

Проте істотні розбіжності в динаміці боргів і доходів за реалізацією продукції можуть негативно позначитися на функціонуванні підприємства в майбутньому, оскільки тривале застосування «жорсткої» кредитної політики може призвести до відмови істотної частини покупців від використання послуг даного підприємства. Підтвердженням цього, на нашу думку, є скорочення доходів від реалізації у 2019 році, яке може бути реакцією покупців на зміну кредитної політики підприємством в попередньому періоді.

Відмітимо, що така політика підприємства щодо формування дебіторської заборгованості негативно позначилася на фінансовому стані підприємства.

Як видно з таблиці 3.1, скорочення дебіторської заборгованості підприємства є основним фактором зменшення оборотних активів та, відповідно, робочого капіталу, що свідчить про негативний вплив зміни обсягів боргів дебіторів на поточну та перспективну платоспроможність ТОВ «Поліпроект».

Таблиця 3.1 – Дебіторська заборгованість підприємства в системі факторів формування робочого капіталу

Показник	Сума за рік, тис. грн.					Відхилення 2019 р. до:					
	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2015 р.			2018 р.		
						тис.грн.	%	у % до загальної зміни	тис.грн.	%	у % до загальної зміни
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Оборотні активи, всього	4067,5	4753,2	4902,2	4267,0	3150,0	-917,5	-	-464,3	-1117,0	-26,2	-2279,6
В тому числі:											
Запаси і витрати	2619,2	2588,4	2682,5	2588,0	2445,0	-174,2	-6,7	-88,2	-143,0	-5,5	-291,8
Дебіторська заборгованість	1418,2	2093,8	2044,8	1674,0	688,0	-730,2	-	-369,5	-986,0	-58,9	-2012,2
Грошові кошти та їх еквіваленти	30,1	71,0	174,9	5,0	17,0	-13,1	-	-6,6	12,0	240,0	24,5
Поточні зобов'язання	3664,1	4880,9	4312,3	3715,0	2549,0	-1115,1	-	-564,3	-1166,0	-31,4	-2379,6
							30,4				

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	403,4	-127,7	589,9	552,0	601,0	197,6	49,0	100,0	49,0	8,9	100,0
Питома вага чистого оборотного капіталу у загальній сумі оборотних коштів, %	9,9%	-2,7%	12,0%	12,9%	19,1%	0,1	92,4	X	0,1	47,5%	X

З обороту підприємства вилучено на кінець періоду , що аналізується, 22,6 % коштів від загальної суми поточних активів, що була наявні станом на кінець 2015 року. Це скорочення стало основним фактором, що зумовлював зменшення робочого капіталу в умовах зменшення обсягів поточних зобов'язань.

Лише позитивний вплив покращення розрахункової політики підприємства в частині прискорення платежів за короткостроковою заборгованістю перед кредиторами дозволив підприємству уникнути скорочення робочого капіталу та погіршення платоспроможності.

Зауважимо, що 79,8 % зменшення обсягів оборотних активів припадає на скорочення дебіторської заборгованості, що підтверджує негативний вплив саме її динаміки на фінансовий стан підприємства.

Отже, не зважаючи на в цілому задовільну якість дебіторської заборгованості ТОВ «Поліпроект» та відсутність ознак істотного погіршення фінансового стану у зв'язку із її незадовільною динамікою, можна стверджувати, що не оптимальна зміна кредитної політики підприємства в умовах фінансової кризи може мати негативні наслідки в майбутньому, якщо будуть вичерпані накопичені залишки грошових коштів.

Саме їх формування в результаті надходжень від реалізації та кредитування дозволили підприємству зберігати задовільну якість фінансового стану за поточними оцінками.

3.2 Аналіз ефективності управління дебіторською заборгованістю

Вагомий вплив на фінансовий стан підприємства, крім зміни обсягів та складу дебіторської заборгованості, здійснює зміна ефективності її використання.

Як видно з табл. 3.2, коефіцієнт оборотності поточної дебіторської заборгованості, яка у ТОВ «Поліпроект» представлена переважно товарною дебіторською заборгованістю, за період, що аналізується, в середньому становив близько 25 днів та істотно скоротився у 2019 році, порівняно з іншими періодами. Так, тривалість погашення поточної дебіторської заборгованості на кінець 2019 року склала 12 днів, що на 1 день менше, ніж у 2017 році та майже в 2 рази менше, ніж у 2015 році.

Таблиця 3.2 – Показники оборотності дебіторської заборгованості ТОВ «Поліпроект»

Показник						В середньому
	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	
Період обороту поточної дебіторської заборгованості, дні	25	29	33	23	12	25
Період обороту товарної дебіторської заборгованості, дні	25	28	33	23	12	24
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	7,09780	6,22151	5,39764	7,77055	14,44622	8,18674
Коефіцієнт оборотності товарної дебіторської заборгованості	7,21895	6,42844	5,42417	7,93165	14,44622	8,28989

Таке скорочення періоду інкасації дебіторської заборгованості призвело до зростання коефіцієнтів оборотності, що свідчить про зростання величини доходу, отриманого з 1 грн., вкладеної в дебіторську заборгованість.

Так, у 2019 році кожна гривня дебіторської заборгованості підприємства принесла йому близько 14,45 грн. чистого доходу від реалізації, що на 6,26 грн. більше, ніж в середньому за весь період, що досліджується.

Економічний ефект у результаті прискорення оборотності дебіторської заборгованості виявляється у відносному вивільненні засобів з обороту, а також у збільшенні суми виручки і суми прибутку.

Відносне вивільнення оборотних активів (E_{OA}) в загальному випадку визначається за допомогою прийому перерахунку показників:

$$EOA = (T_{OB1} - T_{OB0}) \cdot ЧД_1 \quad (3.1)$$

де $ЧД_1$ – одноденний чистий дохід від реалізації продукції за звітній період, тис. грн.;

T_{OB1} , T_{OB0} – відповідно період обороту дебіторської заборгованості звітний і базисний, дні.

Величину приросту обсягу реалізації продукції ($\Delta ЧД$) за рахунок прискорення оборотності коштів можна визначити за формулою 3.2:

$$\Delta ЧД = (K_{OB1} - K_{OB0}) \cdot \overline{ДЗ}_1 \quad (3.2)$$

де K_{OB1} , K_{OB0} – коефіцієнти оборотності дебіторської заборгованості відповідно за звітний та базисний період, одн.

$\overline{ДЗ}_1$ – середній залишок дебіторської заборгованості за звітний період, тис. грн.

Вплив оборотності оборотних активів на прибуток ($\Delta ЧП$) розраховують за формулою 3.3:

$$\Delta ЧП = ЧП_0 \cdot \frac{K_{ОБ1}}{K_{ОБ0}} \quad (3.3)$$

де $ЧП_0$ – чистий прибуток базисного періоду, тис. грн.

Як видно з таблиці 3.3, прискорення оборотності дебіторської заборгованості призводить до вивільнення оборотних активів з обороту та зменшення їх потреби для отримання досягнутого фінансового результату.

Таблиця 3.3 – Оцінка економічного ефекту від прискорення оборотності дебіторської заборгованості ТОВ «Поліпроект»

Показник	За період 2019 року		
	до 2015р.	до 2017р.	до 2018р.
Відносне вивільнення оборотних активів	-712,3	-1153,4	-591,1
Приріст доходу від реалізації	5055,7	6225,4	4592,9
Приріст чистого прибутку	17,3	10,1	72,9

В цілому за період, що аналізується, на аналізованому підприємстві відносне вивільнення оборотних активів, зумовлене прискоренням розрахунків з дебіторами склало 712,3 тис. грн., а тільки за підсумками 2019 року – 591,1 тис. грн.

Разом з тим прискорення оборотності дебіторської заборгованості для даного підприємства є одним з факторів уповільнення спаду обсягів реалізації та збереження прибутковості діяльності. За умови усунення негативного впливу інших чинників підприємство за рахунок покращення ефективності використання дебіторської заборгованості мало б змогу збільшити обсяги чистого доходу від реалізації в цілому за період, що аналізується, на 5055,7 тис. грн. та забезпечити зростання чистого прибутку на 17,3 тис. грн.

У 2019 році прискорення оборотності дебіторської заборгованості дозволило підприємству компенсувати скорочення обсягів реалізації на суму

4592,9 тис. грн., а чистого прибутку – на 72,9 тис. грн.

Отже, кредитна політика підприємства, що застосовується є ефективною з точки зору забезпечення ефективності господарської діяльності.

З іншого боку, важливою характеристикою ефективності використання дебіторської заборгованості є її збалансованість з кредиторською заборгованістю та вплив перспективну платоспроможність підприємства.

Значна питома вага в складі джерел коштів підприємства, як відомо, належить позичковим коштам, у тому числі й кредиторській заборгованості. Тому необхідно вивчати та аналізувати поряд з дебіторською заборгованістю і кредиторську, її склад, структуру, а потім провести порівняльний аналіз із дебіторською заборгованістю.

Для перевірки достовірності інформації щодо видів і строків кредиторської заборгованості користуються прямим підтвердженням контрагентів, вивченням контрактів і договорів, особистими бесідами з працівниками, які мають інформацію про борги і зобов'язання підприємства. У процесі аналізу необхідно дати оцінку умов заборгованості, звернути увагу на строки, обмеження використання ресурсів, можливості залучення додаткових джерел фінансування.

Дебіторська і кредиторська заборгованості виникають як наслідок використання форми розрахунків між постачальником і покупцем, тому доцільно поряд з аналізом заборгованості розглянути й оцінити форми безготівкових розрахунків, які використовуються в господарстві [57, С. 240-246].

Результатом такого аналізу може бути виявлення:

- а) збільшення або зменшення дебіторської заборгованості;
- б) збільшення або зменшення кредиторської заборгованості. Як збільшення, так і зменшення дебіторської і кредиторської заборгованості можуть призвести до негативних наслідків для фінансового стану підприємства.

Так, зменшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може статися через погіршення стосунків з клієнтами, тобто через зменшення кількості покупців продукції.

Збільшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може бути наслідком неплатоспроможності покупців.

У процесі виробничої діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську.

Позичкові кошти у формі кредиторської заборгованості займають значну питому вагу в складі джерел фінансування діяльності підприємства, і тому необхідно аналізувати і тримати під контролем співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості. Доцільно зробити порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей (рисунок 3.4).

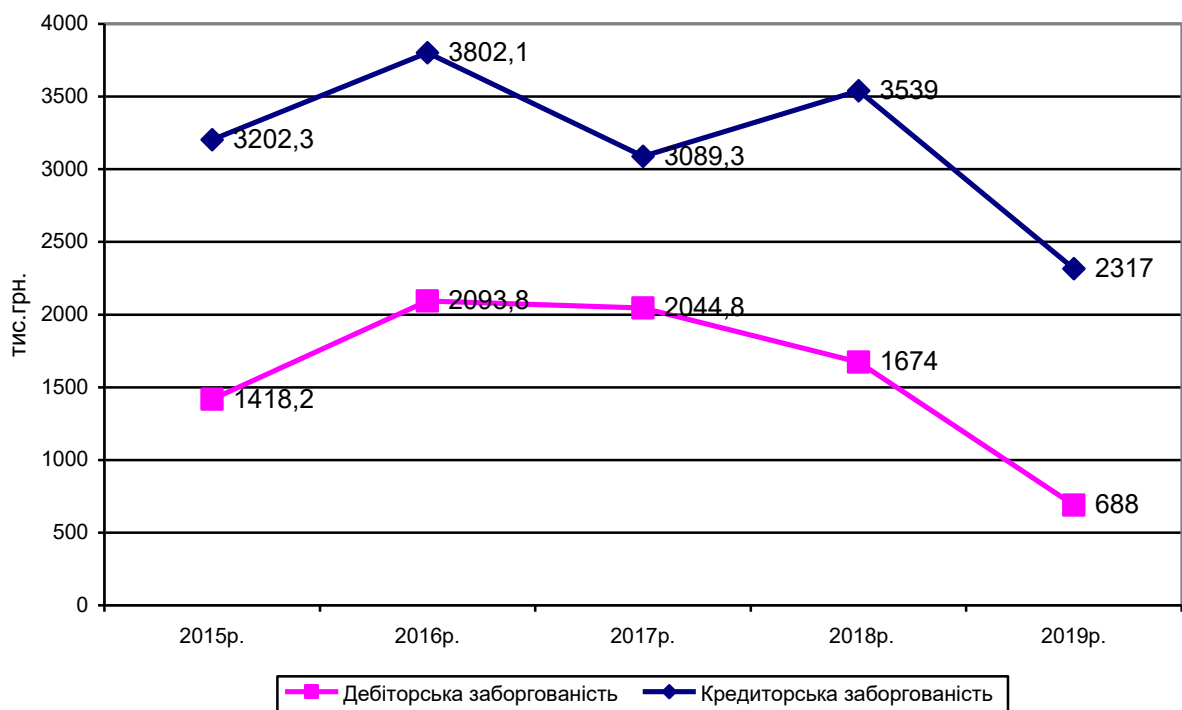

Рисунок 3.4 – Порівняння обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей за товари, роботи, послуги

За даними рисунку 3.4 видно, що розрахунковий баланс ТОВ «Поліпроект» протягом досліджуваного періоду має пасивне сальдо, що

свідчить незбалансовану політику формування оборотних активів, яку використовує підприємство з позиції забезпечення його перспективної платоспроможності.

В нашому випадку кредиторська заборгованість перевищує дебіторську на протязі всього аналізованого періоду. Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту.

Але бухгалтери-практики оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості.

Отже, аналізуючи дані дебіторської і кредиторської заборгованості, необхідно вивчити причини виникнення кожного виду заборгованості, виходячи з конкретної виробничої ситуації на підприємстві.

В цілому аналіз стану управління дебіторською заборгованістю на ТОВ «Поліпроект» свідчить про те, що підприємство намагається забезпечити збереження задовільних показників ефективності використання своїх активів. При цьому необхідно звернути увагу на погіршення структури оборотних активів, що у співвідношенні з нормальними джерелами формування негативно впливає на фінансову стійкість підприємства.

3.3 Напрями оптимізації управління розрахунків з дебіторами

Ефективне управління розрахунками з дебіторами дозволяє знаходити нові ринки збуту продукції та залучати нових покупців, але помилки під час роботи із дебіторами можуть призвести до непередбачуваних наслідків, у тому числі і таких як банкрутство підприємства. Для ефективної роботи підприємству потрібен певний розмір оборотного капіталу, тому як його нестача викликає необхідність додаткового фінансування та змушує

підприємство понести додаткові витрати на його забезпечення.

При розрахунках підприємства надають перевагу попередній оплаті або оплаті по факту доставки, тому як у цьому разі ризик неповернення грошових коштів за реалізовану продукцію не виникає. Якщо відвантаження продукції відбувається з відстрочкою платежу виникає дебіторська заборгованість, що впливає на розмір оборотного капіталу. «Чим більша величина дебіторської заборгованості, тим більшу суму додаткового фінансування необхідно знайти для покриття поточних витрат» [18].

Управління дебіторською заборгованістю підприємства є важливим етапом процесу управління підприємством. Від цього залежать наступні результати діяльності підприємства: ліквідність, платоспроможність, наявність вільних коштів, швидкість оборотності оборотних коштів. Політика управління дебіторською заборгованістю повинна бути такою, щоб могла ефективно впливати на обсяг реалізації продукції, стимулювати збільшення її збуту, не сприяти надмірному завантаженню коштів у обороті, нарощуванню обсягів дебіторської заборгованості (особливо простроченої та безнадійної) та зменшенню ліквідності підприємства.

Основними завданнями вироблення такої політики управління дебіторською заборгованістю повинно стати проведення постійного моніторингу дебіторської заборгованості та аналізу стану її показників, виявлення ненадійних дебіторів, впровадження диференційної політики щодо умов оплати продукції для підприємств, що належать до різних класифікаційних груп заборгованості за ознакою надійності. Впровадження таких заходів сприятиме збільшенню обсягів реалізації продукції при одночасному зменшенні ризику несплати боржниками за поставлену продукцію, та скороченні ризику втрати ліквідності.

Дослідження основних підходів до аналізу дебіторської заборгованості дозволило дійти висновку щодо необхідності групування видів аналізу для оцінювання стану дебіторської в системі управління підприємством. Запропонована класифікація видів аналізу дебіторської заборгованості

подана на рисунку 3.5.

Рисунок 3.5 – Класифікація видів аналізу дебіторської заборгованості

Управління дебіторською заборгованістю передбачає визначення напрямів управління розрахунками з дебіторами та їх інтегрування в загальну систему управління підприємством. Запропоновані заходи щодо управління розрахунками з дебіторами подано на рисунку 3.6.

Взаємоузгодженість та послідовність дій з управління розрахунками з дебіторами та інтегрування їх в загальну стратегію управління підприємства дозволяє ефективно використовувати дебіторську заборгованість підприємства та виявляти недоліки управління при прийнятті оперативних рішень. Запропонований підхід до формування заходів управління дебіторською заборгованістю є основою для створення комплексу підтримки рішень з управління оборотними засобами підприємств.

Розроблення рекомендацій щодо здійснення управління розрахунків з дебіторами та оцінки її стану дозволить підвищити якість стратегічних і тактичних рішень, які приймає керівництво, забезпечити підвищення

прибутковості та підвищення ефективності діяльності підприємства.

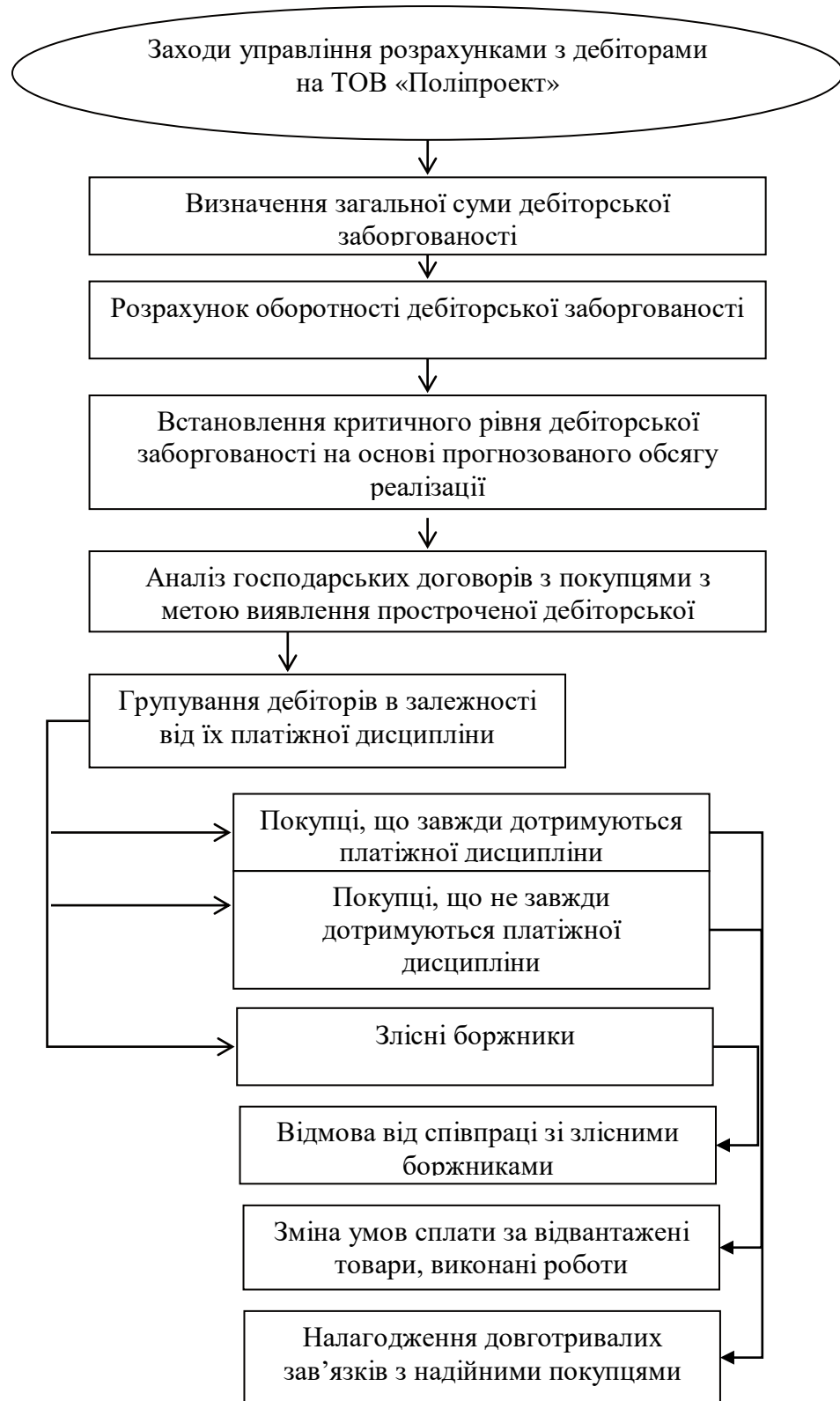

Рисунок 3.6 –Заходи управління розрахунками з дебіторами на ТОВ «Поліпроект»

За відсутності потреби поліпшувати стан дебіторської заборгованості слід проводити її моніторинг за видами товарів, обсягами, термінами погашення відповідно до встановлених розрахунковим шляхом критичних значень.

Застосування запропонованих заходів сприятиме посиленню економічного ефекту від реалізації товарів, виконаних робіт та наданих послуг та прискоренню отримання грошових коштів від покупців.

ВИСНОВКИ

Отримання достовірної інформації про стан розрахунків з дебіторами та своєчасність погашення дебіторської заборгованості має важливе значення на сучасному етапі розвитку економіки. Існує об'єктивна необхідність дослідження теоретичних в практичних питань щодо обліку та аналізу стану розрахунків з дебіторами.

Результати проведеного дослідження обліку та аналізу дебіторської заборгованості на ТОВ «Поліпроект» дозволили зробити наступні висновки та пропозиції:

За результатами дослідження теоретичних підходів до визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість» запропоновано наступне трактування данної категорії, яку пропонується розглядати як суму заборгованості юридичних і фізичних осіб підприємству на певну дату, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та яку кредитор має право вимагати відшкодувати. Дане визначення сприятиме відповідності дебіторської заборгованості складу активів підприємства.

Необхідною умовою якісного інформаційного забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства є проведення її класифікації. На підставі проведеного дослідження запропоновано виділити ще одну ознаку класифікації дебіторської заборгованості підприємства – безпечність фінансового стану. За цією ознакою дебіторську заборгованість можна поділити на такі складові: заборгованість незначної величини, заборгованість допустимого обсягу; заборгованість критичного обсягу. Розподіл дебіторської заборгованості за цією ознакою необхідний для вибору керівництвом підприємства ефективних методів управління нею.

Встановлено, що бухгалтерський облік на підприємстві, ведеться по журнальній формі обліку та по автоматизованій формі обліку з

використанням бухгалтерської програми 1С: Підприємство 8. Облік операцій, пов'язаних з виникненням та погашенням дебіторської заборгованості на підприємстві здійснюється відповідно до П(С)БО10 Для обліку розрахунків з покупцями на підприємстві ведеться синтетичний рахунок 36. Продукція та послуги підприємства продаються тільки на території України.

Обґрунтовано, що у зв'язку з різнопрофільним характером діяльності підприємства є необхідність одержання інформації про дебіторську заборгованість від окремих напрямів діяльності. У зв'язку з чим підприємству рекомендовано відкриття до синтетичного рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та підрядчиками» наступних субрахунків: 361 «Розрахунки з покупцями за кондиціонери без монтажу»; 362 «Розрахунки з покупцями за кондиціонери з монтажем»; 363 «Розрахунки з покупцями за ремонт систем кондиціонування»; 364 «Розрахунки з покупцями за технічне обслуговування». Сформована інформація на даних субрахунках буде корисною керівництву підприємства при здійсненні контролю та управлінні дебіторською заборгованістю.

Досліджено, що дебіторська заборгованість ТОВ «Поліпроект» представлена переважно заборгованістю за товари, роботи, послуги(99%). Зіставлення темпів зростання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та чистого доходу від реалізації вказує на те, що згортання обсягів продажів з відстрочкою платежів було ефективним до 2016 року, коли динаміка обсягів дебіторської заборгованості характеризувалася вищими показниками, порівняно з доходами від реалізації.

Доведено, що скорочення періоду інкасації дебіторської заборгованості призвело до зростання коефіцієнтів оборотності. Економічний ефект у результаті прискорення оборотності дебіторської заборгованості виявляється у відносному вивільненні засобів з обороту та зменшення їх потреби для отримання досягнутого фінансового результату.

Обґрунтовано необхідність проведення порівняльного аналізу

дебіторської та кредиторської заборгованості, що є важливим елементом контролю за раціональним співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованостей з огляду на дотримання стабільності його фінансового стану та економічного розвитку.

Сформовані заходи щодо управління розрахунками з дебіторами, що включають основні елементи традиційного аналізу та управлінського обліку і дають змогу виявити нереалізовані вигоди підприємства, зміцнити його фінансовий стан, збільшити стійкість та ефективно контролювати грошові надходження в погашення дебіторської заборгованості.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Арефьева Е. Научись управлять дебиторской задолженностью. *Финансовый директор*. 2012. №5. С. 73-77.
2. Басюк Т.П. Реструктуризація дебіторської заборгованості. *Фінанси України*. 2011. № 12. С. 115-123.
3. Белозерцев В.С. Особливості формування дебіторської заборгованості підприємств оптової торгівлі молочною групою товарів. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2013. № 1(3). С. 3-9. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2013_1\(3\)_2](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2013_1(3)_2).
4. Беялов Т.Е. Аналіз форм і методів управління дебіторською заборгованістю у складі оперативних фінансових активів корпорації. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9 (51). С. 30-36.
5. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. №12. С. 24-36.
6. Бланк И.А. Управление активами. Киев : Ника- Центр, Эльга, 2002. 702с.
7. Бланк И.А. Финансовый менеджмент : учебник. Киев : Эльга, Ника-Центр, 2006. 656 с.
8. Большой экономический словарь / под ред. А. М. Азрилияна. Киев : Институт новой экономики, 1997. 864 с.
9. Бондаренко О.С. Методика управління портфелем дебіторської заборгованості. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. №4. С. 17-23.
10. Биргхем Ю. Финансовый менеджмент: полный курс: учебник. Донецьк : Економічна школа, 2004. Т. 2. 669 с..
11. Буханцева М. Визначення та облік резерву сумнівних боргів. *Вісник податкової служби України*. 2015. №21. С. 60-63.
12. Бухгалтерський облік: фінансовий та внутрішньогосподарський / В.В. Сопко та ін. Київ : Фенікс, 2014. 468 с.
13. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. Житомир :

- Рута, 2010. 756 с.
14. Велш Глен А., Щорт Деніел Г. Основи фінансового обліку: Пер. з англ. О.Мінін, О.Ткач. Київ : Основи, 1999. 943 с.
 15. Власюк Г.В. Проблеми класифікації та оцінки дебіторської заборгованості, шляхи їх вирішення. http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2011_6/files/EC611_24.pdf.
 16. Геращенко А. Досвід розробки та впровадження заходів по скороченню дебіторської заборгованості. *Фінансист*. 2014. № 11. С. 40-47.
 17. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі : практ. посіб. Київ : Лібра, 2002. 840 с.
 18. Гоцуляк С.М. Методи управління дебіторською заборгованістю. *Вісник соціально-економічних досліджень*: зб. наук. праць. Вип. 18. Одеса, ОДЕУ, 2015. С. 69-74.
 19. Гура Н. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2009. №4. С. 29-35
 20. Даньків Й.Я., Остап'юк М.Я. Бухгалтерський облік : підручник. Київ : Знання, 2015. 469с
 21. Долгоруков Ю.А. Управління ефективністю використання обігових коштів у промисловості. *Фінанси України*. 2015. № 11. С. 103-109.
 22. Загальні вимоги до фінансової звітності : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1. Затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013р. №73. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/print1370326239541384>. (дата звернення: 15.11.2020).
 23. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник: навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 1072 с.
 24. Іванілов О.С. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Актуал. пробл. економіки*. 2011. № 1(67). С. 156-163.
 25. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку

- активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. (дата звернення: 15.11.2020).
- 26.Калабухова С.В. Аналіз і управління дебіторською заборгованістю. *Придніпровський науковий вісник*. 2004. № 40. С. 89-95.
- 27.Калабухова С.В., Ямборко Г.А., Кузьмінська О.Е. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2019. 240 с
- 28.Карбовник А.М. Деякі аспекти управління дебіторською заборгованістю. *Фінанси України*. 2011. № 9. С. 92 -97.
- 29.Коваленко Л.О., Ремньова Л. М. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Чернігів : ЧДІЕУ, 2014. 456 с.
- 30.Конторщикова О. Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві. *Вісник законодавства України*. 2012. №27. С. 36-37.
- 31.Костюченко В. Облік дебіторської заборгованості. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2010. №7. С. 2-9.
- 32.Кузнецова С.А. Учет и анализ дебиторской задолженности в условиях антикризисного регулирования состояния предприятий (на примере машиностроительных предприятий Запорожской области) : автореф. дис... канд. экон. наук : 08.06.04. Тернополь, 2002. 22 с.
- 33.Лігоненко Л.О., Новікова Н.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства: навч. посіб. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2005. 358с.
- 34.Левченко Н.М. Факторинг як інструмент ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Економічний простір*. 2009. №23/2. С. 242-251.
- 35.Лепьохін О. В. Управління дебіторською заборгованістю як передумова забезпечення життєдіяльності підприємств. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltsu/21_17/223_Lep.pdf.
- 36.Лисенко Ю.М. Валютно-фінансовий механізм зовнішньоекономічної

- діяльності : навч. посібник. Київ, 2010. С. 179.
- 37.Любушин М.П., Лещева В.Б, Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия : учеб. пособ. Киев : ЮНИТИ-ДАНА, 2014. 471 с.
- 38.Матицина Н.О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. №12. С. 38-42.
- 39.Матицина Н.О. Фінансова політика підприємства як інструмент управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. №7. С. 25-28.
- 40.Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) 2004. / За ред. С.Ф. Голова. Київ : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2004. 1272 с.
- 41.Момот Т.В., Бреславська Г.М. Сучасні моделі управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Коммунальное хозяйство городов*. 2008. №85. С. 207-211
- 42.Москалюк Г.О. Облік та контроль дебіторської заборгованості: існуючі проблеми та шляхи їх вирішення. URL : http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2012_721/32.pdf.
- 43.Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник. Львів : Світ, 2005. 611с.
- 44.Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. №11. С. 31-37.
- 45.Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета: пер. с англ. / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэл; под ред. Я.В. Соколова. Минск : Финансы и статистика, 1997. 496 с.
- 46.Новікова Н.М. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №1 (43). С. 75 - 82.

- 47.Новікова Н.М. Управління дебіторською заборгованістю торговельних підприємств : дис... канд. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2008. 164 с.
- 48.Олійник С.О. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnauc_eamb/2011_168_1/11oso.pdf
- 49.Петленко Ю.В. Організація служби фінансового менеджменту на підприємстві // Фінанси України. 2012. №5. С.94-98.
50. Податковий кодекс України №2856-VI від 23.12.2010. URL: <http://rada.gov.ua>. (дата звернення: 15.11.2020).
- 51.Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : Наказ Міністерства фінансів України 08.10.1999 р. №237. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>. (дата звернення: 15.11.2020).
- 52.Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід». Затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 № 290 URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>. (дата звернення: 15.11.2020).
- 53.Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати». Затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>. (дата звернення: 15.11.2020).
- 54.Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №13 «Фінансові інструменти» : Наказ Міністерства Фінансів України №559 від 30.11.01 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0396-99>. (дата звернення: 15.11.2020).
55. Приймак Л., Плахтій Т.Ф. Сутність та класифікація дебіторської заборгованості. URL : http://www.rusnauka.com/8_DN_2011/Economics/7_81888.doc.htm.
56. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. (дата звернення: 15.11.2020).
57. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учебник. Киев : ИНФРА-М, 2013. 344 с.

- 58.Скорба О. А. Управління дебіторською заборгованістю та альтернативні методи її рефінансування. *Економіка: проблеми теорії та практики*: зб. наук. праць. Вип. 204, Т. І. Дніпропетровськ : ДНУ, 2015. С. 196 - 202.
- 59.Смачило В.В., Дубровська Є.В. Сутність факторингу та його використання при управлінні дебіторською заборгованістю в Україні. *Фінанси України*. 2011. № 7. С. 35 - 45.
- 60.Соловей Н. В. Маліношевська К. І. Проблеми обліку дебіторської заборгованості. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_25/malinoshevska.pdf.
- 61.Сурнина Е.С. Меры по управлению дебиторской задолженностью. *Экономика и управление*. 2013. Вып. 1(26). С.18-19.
- 62.Сурнина К.С. Усовершенствование учета дебиторской и кредиторской задолженности промышленных предприятий. Автореф. дисс. канд. экон. наук 08.06.04 бухгалтерский учет, анализ и аудит. Луганск : Восточноукраинский нац. ун-т им. В.Даля. 2004. 19 с.
- 63.Теорія бухгалтерського обліку: монографія / Л.В. Нападівська та ін. Київ : Національний торговельно-економічний університет, 2008. 735.
- 64.Топоркова О. В. Управління дебіторською заборгованістю як один з інструментів фінансової політики підприємства. *Економічна стратегія і перспектива розвитку сфери торгівлі та послуг*: зб. наук. праць. Вип. 1(7). Харків : ХДУХТ, 2014. С. 84 - 89.
- 65.Фінанси підприємств: підручник / А. М. Поддєрьогін та ін. Київ : КНЕУ, 2010. 460 с.
- 66.Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / Г.Г. Кірейцев та ін. Київ : ЦУЛ, 2011. 469 с.
- 67.Фінансовий облік : підручник / С.Ф. Голов та ін. Київ : Лібра, 2013. 974 с.
- 68.Харакоз Л.В. Аналіз форм і методів управління дебіторською заборгованістю. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Економіка. 2016. № 1. С. 53-57.
- 69.Хендриксен Е.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета : учебник.

Київ : Слово, 2000. 576 с.

70. Черненко Л. В. Стан дебіторської заборгованості підприємства та організація системи управління нею. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2014. Вип. 16. Т.3. С. 505-507.
71. Beck V. The effects of the implementation of value-based management. *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*. 2016. № 7 (2). pp. 153-165.
72. Brealey R., Myers S., Allen F. Principles of Corporate Finance: Finance, Insurance, and Real Estate. Irwin : McGraw-Hill, 2010. 968 p.
73. McTaggart J., Gills S. Setting targets to maximize shareholder value. *Strategy & Leadership*. 2010. № 2. pp. 18-21.
74. Miller C. Agricultural value chain finance strategy and design. Technical Note. *International Fund for Agricultural Development*. 2012. 46 p. URL : <https://www.ifad.org/documents/10180/8d74b792-33e4-4f57-96b4-e348af035a3c>.
75. Riggs W.W., Curtis K.R., Harris T.R. Importance & Use of Enterprise Budgets in Agriculture Operations. *Special Publications*. 2015. 12 p. URL : <https://www.unce.unr.edu/publications/files/ag/2005/sp0512.pdf>.
76. Van Horn J.C. Financial Management and Policy. Prentice Hall, 1995. 556 p.